

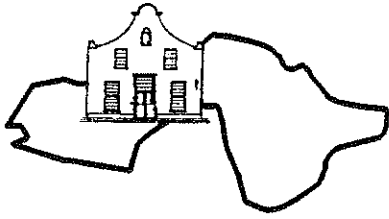
BOORN EN BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

BOORN en BOERSCHOP

Uitgave van de

Heemkundevereniging Bussemakerhuis.

Jaargang 12, No. 1, Maart 2002.

Verschijnt 2 maal per jaar.

INHOUD

Wandeling op de Zenderse Es	Redactie	2
Een aorig misverstand	B. van Meurs	5
Uit de familiekroniek Woolderink 7	H.A.M. Woolderink	6
Monument 15	Redactie	8
Bier als volksdrank 1	M.G.E. van Harten-Fransen	9
Een zegelstempel van Havezathe Weleveld	F.J. van Capelleveen	13
Uit het aantekenboek van J.B. Schoemaker 5	J.B.F. Leuverink	14
Onze oude Stefanuskerk nader bekeken 12	A.A. ten Kate	15
Medewerking gevraagd	Redactie	16
De Loojong	J. Kwast	17
Over "oale Boormsen 1"	R. van Goethem	18
Verstedelijking	Vrederik	22
Borne in de jaren twintig 6	Chroniqueur	23
Zo was't, zo is't	Redactie	25
Ooit gesloopt 14	J.B.F. Leuverink	26
Een timmermansinventaris van omstreeks 1760	G.A.B. Nijhuis	27
Van de bestuurstafel	Bestuur	31

Herkomst illustraties:

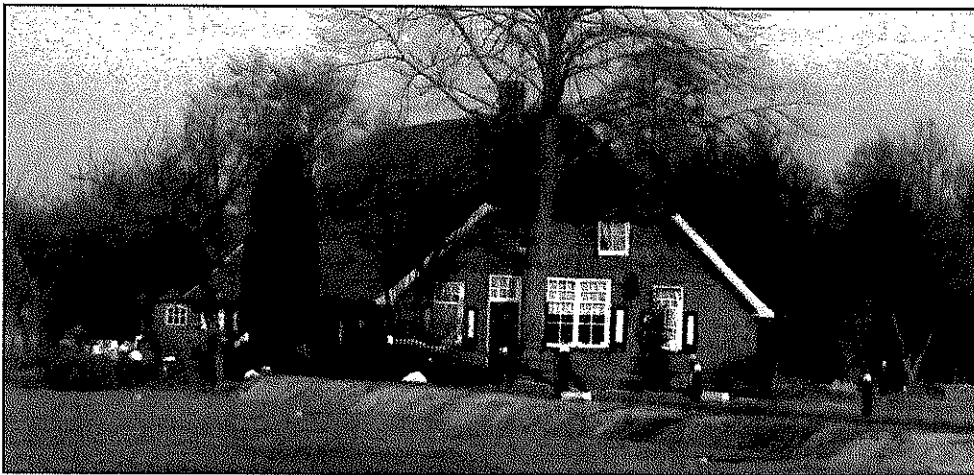
Ansichtkaart: 9;25
Archief Capelleveen, F.J. van, Borne: 2;3;4;8;13;16;20;22;23;24;25(boven)
Archief Goethem, R. van, Borne: 18;19
Bendorp, K.T: 14(onder)
Bijkerk, R.M. Steenwijk: 17
Grootenboer, J.J., Borne: 15
Leuverink, J.B.F., Borne: 5;14(boven);26
Kath. Encyc. A'dam 1936, deel 13, p.593: 10
Krikke, Jan, Giethoorn: 6
Luyken, Jan : 11;27

WANDELING OP DE ZENDERSE ES

Op 2 september j.l. werd de jaarlijkse wandeling gehouden onder leiding van onze voorzitter Henk Woolderink. Ditmaal bezochten we de oudhoevige boerderijen van het zuidelijke deel van de Zenderse Es. Dit gebied, dat onder grote planologische druk staat, ligt tussen de spoorlijn Almelo-Borne en de Bornerbroeksestraat. Het is een zeer waardevolle eenheid die door het prachtige landschap en de schitterende ligging van de boerderijen daarin, een onvervangbaar fraai coulissenlandschap vormt. Daarbij dient ook het "bodemarchief" in dit stiltegebied als zeer waardevol aangemerkt te worden.

De wandeling voerde ons achtereenvolgens langs de boerderijen Klein Olthof, Beernink, Groot Nijhof, Klein Nijhof, Oude Nijhof (de Flutter), de Hondeborg, Groot Leferink, de Kuiper en eindigde bij de Vaaltboer. Groot Olthof was op afstand te zien, links van de Bornerbroeksestraat, op onze terugweg naar het startpunt van de tocht bij de sporthal.

Groot Olthof

Oorspronkelijk vormden de boerderijen Groot en Klein Nijhof en Olthof slechts één boerderij met de naam Hof. Afsplitsingen en verplaatsingen hebben geleid tot de

huidige vier boerderijen met hun verspreide ligging. Daarbij komt dan nog dat de oudedagsvoorziening, de lyftucht, voor de oudere boer en boerin niet altijd met een bovenkamer werd verkregen maar soms door de bouw van een kleine extra boerderij zoals b.v. de Oude Nijhof.

Dat de vier boerderijen nu zo ver uiteen liggen is het gevolg van verplaatsingen. Dat houdt verband met de tactiek van de eigenaar, in dit geval Twickel. Het was n.l. gebruikelijk dat bij een nieuw op te richten boerderij een belastingvrijdom gold van tien jaren. Dat leidde ertoe dat de eigenaar, als het gebouw slecht werd, dit doodeenvoudig liet verkrotten zodat afbraak en herbouw nodig werd. Door die nieuwbouw niet op dezelfde plaats te plegen werd veel belastingvoordeel verkregen.

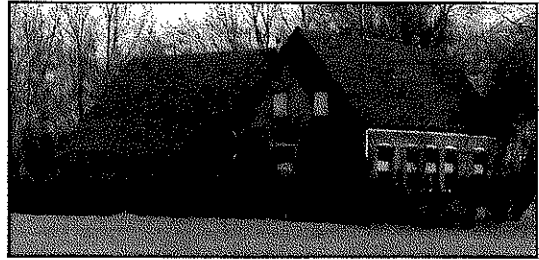
Klein Olthof

Dit is de eerste fraaie Twickelboerderij die we aan de linkerkant van de Beerninksweg zien, juist voorbij de links aansluitende Loodijk. Deze prachtige boerderij is een beschermd Rijksmonument met een fraai gerestaureerde bovenkamer en een houten topgevel aan de voorkant. Het is een van de vier uit de oorspronkelijke Hof afgesplitste boerderijen. Reeds in 1333 worden de erven Olthof en Nijhof genoemd.

Helaas ligt het erf Klein Olthof in de gevarenzone m.b.t. de plannen van de oprukkende industrie. Pogingen worden ondernomen de Gemeente Borne te bewegen dit complex op te laten nemen in het geplande landschapspark waarvan de grens iets westelijker in dit gebied is gelegd. Om veel redenen is het nodig deze boerderij te beschermen en te behouden door genoemde plangrens iets oostelijker te leggen.

Beernink

Boerderij Beernink, reeds genoemd in 1383, is nooit gesplitst en had in haar glorie tijd een grondoppervlak van ruim 60 hectaren maar is thans aanzienlijk kleiner. Dat was toen veel te groot om door één boerengezin te laten bewerken. Men rekende dat gemiddeld 4,5 ha door een gezin bewerkt kon worden. Vandaar ook dat er meer

Beernink

menskracht werd aangetrokken en dat de bouw van kleine woningen voor deze mensen nodig werd. Enkele daarvan zijn uiteindelijk tot grote boerderijen uitgegroeid, zoals b.v. Leferink. Ook Beernink loopt gevaar en dient eveneens bescherming te krijgen door het opschuiven van de eerder genoemde plangrens in oostelijke richting.

Groot Nijhof

Deze boerderij wordt reeds in 1381 genoemd en kwam in 1506 in het bezit van Twickel door huwelijk van Johan III van Twickelo met Jutte Sticke van het Weldam. Klein Nijhof is hiervan een afsplitsing. Ook dit mooie erf, Groot Nijhof, wordt bedreigd. Het ligt weliswaar binnen het gebied dat mogelijk landschapspark zal worden, maar er zijn plannen om westelijk ervan een verbindingsweg te maken van het industrieterrein aan de andere kant van de

spoorlijn naar de Bornerbroeksestraat. Dit zou een landschappelijke blunder zijn van de eerste orde. Het hele terrein met de overige erven vormt één geheel en zou onvoorstelbare schade oplopen als er een weg door gelegd zou worden. Daarom wordt alles in het werk gesteld om het tracé van bedoelde weg verlegd te krijgen zodat de schade beperkt kan blijven.

*Groot Nijhof***Klein Nijhof**

Deze boerderij is een afsplitsing van Groot Nijhof en heeft daar ook vlakbij gelegen. Het erve lag oorspronkelijk even ten zuiden van Groot Nijhof. Na 1832 werd het erve verplaatst naar de huidige plek op de hoek van de Mr. Thienweg en de Esweg. Dat hield o.m. verband met de boven reeds omschreven belastingvoordelen die Twickel dan genoot. Ook dit erf heeft een mooie bovenkamer.

Oude Flutter

Dit is de kleine boerderij Nijhof Woner aan de Esweg, vlakbij Klein Nijhof. De naam Oude Flutter is te vinden op de kaart van 1832 en verwijst naar de bijnaam van een vroegere eigenaar en bewoner van dit pand. Het was een z.g. wonersplaats waarvan de boer bepaalde verplichtingen had t.o.v. de boerderij Groot Nijhof waartoe het behoorde.

De Hondborg

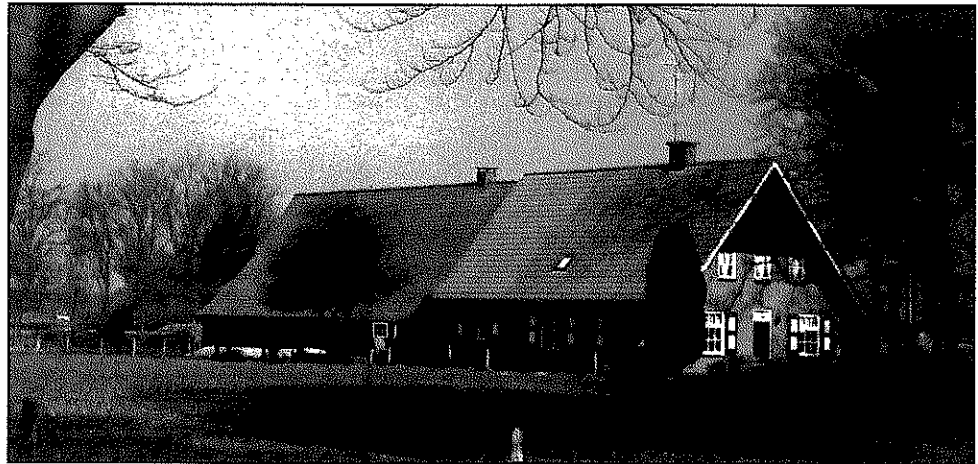
Deze thans zeer kleine boerderij met iets meer dan 1 ha land was een belangrijke schakel in de verdediging van de marke. Volgens een sage heeft er op de omgrachte heuvel, waarop thans de boerderij staat, ooit een stenen woontoren gestaan. Zekerheid hierover is helaas niet meer te verkrijgen omdat bij de bouw van de huidige boerderij in 1841 de burchtheuvel is verlaagd

De Hondeborg

en vergroot. Van funderingsresten van een woontoren zijn daarom bijna zeker geen sporen meer te vinden ook al zou de boerderij voor zo'n onderzoek **niet** in de weg staan. De Hondeborg wordt reeds genoemd in het jaar 1333 als de gebroeders Van Sebelinghen hun huis opdragen aan de bisschop van Utrecht en het daarna weer in leen terug ontvangen.

Groot Leferink

Groot Leferink wordt reeds in 1437 in het archief van St. Pieter genoemd als Leferding. In 1730 behoort het toe aan de bewoner van Weleveld, Christoffer Schele. De lyftucht Oude Leferink aan de Vaaltweg is reeds lang verdwenen, evenals het later afgesplitste Klein Leferink dat later De Kuiper heette.

Groot Leferink

De Kuiper

De Kuiper is intussen afgebroken en vervangen door een modern landhuis. Oorspronkelijk lag hier, vlak naast Groot Leferink, de boerderij Klein Leferink.

Vaaltboer

Deze kleine boerderij is een z.g. kotter of katerstede. Lange tijd heeft het geheel er vrij haveloos uitgezien, maar gelukkig is het nu prachtig opgeknapt en wordt het weer bewoond. Ook de bijbehorende schuur, die enkele jaren geleden op instorten stond, is prachtig herbouwd.

Groot Olthof

Deze oude boerderij, reeds genoemd in 1333, lag oorspronkelijk even ten zuiden van Klein Olthof, dat daarvan was afgesplitst. De boerderij is na 1832 verplaatst naar de Bornerbroeksestraat. Van de oorspronkelijke huisplaats rest nog slechts een oude put die nog heden ten dage in het veld achter Klein Olthof zichtbaar is. Ook Groot Olthof bevindt zich in een gebied dat bedreigd wordt door wegen en industrie...

Al met al was het een mooie tocht waarbij het weer helaas niet altijd meewerkte. Veel waardering was er voor de door de buurtbewoners aangeboden koffie met krentenwegge die gastvrij werd aangeboden op de deel van Groot Nijhof. Volgend jaar graag weer zo'n tocht!

Redactie.

EEN AORIG MISVERSTAND

(Dit keer een gedicht in de taal uit het rivierengebied. Het zal U opvallen hoe gemakkelijk het door U is te lezen).

Het is één verrel jaor nog pas
 Dâ 't brulloft van Geurt Harmzen was,
 En nou al het ie raozend spiet:
 Want – om wâ rejen weet ie niet –
 Zien vrouw wordt kwaojer alle daogen
 En duut hum niks as sarren, plaogen.

En of ie gek zich prakkezeert,
 En wat ie ook met haor prebeert,
 En of ie "hê?" zeit of "wabliëf?"
 Zij is 'en kruus, da lilik wief!
 Kom, docht ie, 'k zal 'et toch maor waogen
 En gao Pastoor zien raod is vraogen.

"Mins! (zei Pastoor) daor hedde 't nouw!
 Ik zei oe: nêh haor nie as vrouw,
 Ze deugt nie, gleuf me, beste vriend!
 Ge sloeg mien raod toen ien den wiend.
 Kiek, wilde oew lot nie meer beklaogen,
 Dan motte oew kruus geduldig draogen."

"Is 't anders nie? (zei weer de boer)
 Al valt het nõg zoo zwaor, zoo zoer,
 Ik zal 'et draogen! 'k Verwet mien kop!"
 Hie gêf Pastoor de hand er op,
 Geet weg en repetiert bij vlaogen:
 Ik mot mien kruus geduldig draogen.

En krek dat ie zien huus ienkwan,
 Daor spuugde zij weer vuur en vlam.
 "Hierrr!" zeit ie, en ie pakt 'et wief
 Met stevige ermen um 'et lief,
 En nêmt zien kruus op, um 't te draogen.
 Gelukkig dâ gen minsen 't zaogen!

Lang draogt ie haor de deel ien 't rond,
 Zij raost dâ 't schuum stoeng op heur mond.
 Erst toen heur kwaodheid was gedaon
 Mocht ze op heur eigen been' weer staon.
 Wâ keek ze onthutseld en verslaogen!
 "Geduldig (zei ie) mot 'k oe draogen."

Nog éns maor is ze kwaod gewêst;
 Dâ was toen ook veur 't allerlest;
 Want net precies as de erste keer
 Nam ie zien kruus en droeg 'et weer.
 Siends wier zij beter alle daogen,
 Hie had gen kruuske meer te draogen!

Geduldig, zei hij, mot 'k oe draogen.....

B. van Meurs.

UIT DE FAMILIEKRONIEK WOOLDERINK 7

Nadere algemene, voor Twente belangrijke, gegevens uit de familiekroniek van Woolderink worden in deze artikelenreeks behandeld. Thans wordt de erfwinningbrief besproken.

De erfwinningbrief van 5 maart 1642

In de erfwinningbrief* verklaart de (plaatsvervangend) landrentmeester van Twente, Albert van Hemert, dat Roeleff Woolderinck en zijn vrouw Swenne erfwinning hebben gedaan van het erve Woolderinck te Rectum en dat ze beiden levenslang het gebruiksrecht hebben van grond, snoeihout (en zachthout zoals berk en els), heide en weide en de oude en nieuwe rechten, met name het gebruik van de markegrond.

Dat alles voor de vaste pacht, tinsen, (bode-)diensten, belastingen en de op het erve gevestigde schulden volgens het register van het domein. Dit op de volgende voorwaarden: ten eerste dat zij aan het domein hofhorig zijn in de Hof te Delden, tengevolge waarvan zij niet het geringste land van het erve mogen bezwaren (met rechten of lasten), verkopen of in onderpand geven, zonder kennisgeving aan en goedkeuring van de dan fungerende landrentmeester. Ook mogen zij geen eiken, beuken of hulst (hardhout) hakken, maar zijn ze verplicht om jaarlijks voldoende jonge eiken en beuken op het erve te poten.

Ook moeten ze de grond bemesten en bewerken zoals hun burens (noabers) dat gewend zijn, het huis goed onder dak houden en onderhouden alsmede het land goed omheinen en omwallen en tenslotte hun jaarlijkse pacht voldoen naar behoren. Dat alles op straffe van verlies van de erfwinning. De kosten zijn reeds voldaan en de landrentmeester belooft voor zichzelf en zijn opvolgers in te staan voor deze erfwinning. Het oorspronkelijke document is voorzien van de uithangende zegels in groene was van de rentmeester en de hofmeijer.

Voorzijde van het
Woolderink in de
winter van 1998.

Hierna de tekst van een kopie van de oorspronkelijke erfwinningbrief:

Ick Albert van Hemert, verwalter des rentamps van Twenthe, wegen Ridderschap ende Steden deser lantschap van Overissel, doe kont ende betuige mits desen, dat ick hebbe gedaen, doen ende laten winnen, vor my ende myne nakommende rentmeesteren, Roleff Wolderinck met Swne syn huisfrouwe haeren beiden leventlanck, dat erve ende goet Wolderinck hoerende in den Hoff Delden, ende liggende in het gerichte van Kedingen ende burschap Rectum, ende dat met alle syn gerechticheit met toppe met twyge, met heide water ende weide ende all syn olde ende nye gerechticheit, op syn olde pacht, thinss, diensten, schult, schattinge ende schulde, als nha uthwysinge der hoocheitregisteren, op conditie vor eirst, dat syluiden die hoocheit sullen wessen verplichtet, hoffhoerich in den Hoff Delden, waeromme dat sy luiden gheen lant van dat vorschreven erve, in het minste offte meeste sullen versetten offte darvan verfremden offte gelt daarop inhemen, sonder weten offte willen, den rentmeister inder tyth, noch oick gheenderley holt houwen van eicken offte boecken noch oick hulsen, sonder sollen dat erve jarlicx bepaten met eicken ende boecken telgen, soe voele den grunt vereischet, ende sullen naberlick messen ende bouwen, dat huiss in goeden dacke ende geracke holden, als oick dat landt in goeden wruchten holden, ende ten latesten jarlicks ende alle jar haer pacht all ende wall tbetalen soe dat behoirt, ende dit alsoe tachtervolgen by verboerte deser erfwinninge, die desen vorschreven Roleff ende syn huisfrouwe tot profyt deser lantschap all ende wall betaill hebben, belave derwegen ick Albert van Hemert, als verwalter des rentamps, Roleff Wolderinck (en) Swenne syn huisfrouwe, desse erfwinninge tstaen, twachten en twaeren vor my ende nakomende rentmeesteren, ende dit sonder argh offte list, hebbe ick Albert van Hemert wegen der hoocheit, neffens den hoffmeijer, myn angeboren segell gehangen ende met myn nname geteickent, int jar ons heren 1642, den 5 merti.

Wass ondergeteickent

*A(lbert) van Hemert
verwalter r(entmeester)*

*Albert Hoffmeijer
des Haves Delden*

Ende was met twee uthangende segelen in groningen wasse gedruckt, bevestigt.

Pro copia collat.

Gerh(ard) Engelkens.

- * Officieel opgemaakt document betreffende de erfopvolging en opname in de hofhorigheid. Men was dan niet meer vrij het erve zomaar te verlaten. Hier stonden verschillende vererfbare voorwaarden en een niet veranderende pacht tegenover.

H.A.M. Woolderink.

Reeds in 1902, aldus de Bornse Courant, was men voor winkelsluiting op zondag...

<p>Steunt door uwe inkoop bij voorkeur de winkels die des Zondags sluiten. Gij oefent hiermede, zonder moeite, een invloed ten goede uit.</p>	<p>Tabaksfabriek „Het Wapen van Amsterdam.“ vraagt steeds bij Uwe winkeliers de geurige Rook- en zware Pruimtabak. Aanbevelend, VINK & SMIT, voorheen VINK & BUSSINK, Borne.</p>
---	---

Beloaven en doon is twee

MONUMENT 15

Wat wij nu het “oude postkantoor” noemen is het gebouw aan de Grotestraat no. 144. Het werd in 1884 gebouwd in neo-renaïssancestijl. Thans is er een makelaardij in gevestigd. Het uit rode baksteen opgetrokken rechthoekige pand heeft een brede kroonlijst en een met grijze pannen gedekt schilddak dat is afgeplat. De gevels staan op gepleisterde plinten en de twee bouwlagen worden door waterlijsten gescheiden. Boven- en ondergevel worden gesierd door sierbanden die over de ramen doorlopen in decorerende strekken. De vensters, met zesruits schuiframen, zijn boven de kozijnen versierd met vijf opstaande witte stenen waarvan de sluitsteen in het midden iets uitspringt en waarop een eikenblad onder een kleine kroonlijst is aangebracht.

Op de plaats waar nu een plank is bevestigd waaruit blijkt dat we nu met een makelaardij te doen hebben, was vroeger een in steen uitgehouwen tekst zichtbaar met POST en TELEGRAAFKANTOOR er op. Aan beide zijden ervan was een met de onderzijde naar de tekst toe gekeerde kroon aangebracht en links daartussen het getal 18 en rechts het getal 84, het stichtingsjaar van het gebouw.

De aanbouw zonder bovenverdieping aan de linkerzijde, die van latere datum is dan het hoofdgebouw, bevat een dubbele deur als ingang. Boven de ingangdeuren is een bovenlicht met twee X-vormige kruizen aangebracht. Boven de voorgevel van het hoofdgebouw is in het dakvlak een dubbele dakkapel te zien. Oorspronkelijk was aan de rechterzijde van het gebouw een serre aanwezig. Deze werd in 1954 afgebroken.

Als gevolg van nieuwbouw van een postkantoor aan het Marktplein werd het fraaie oude postkantoor in 1981 verlaten en later als “Makelaarshuys” in gebruik genomen.

BIER ALS VOLKSDRANK 1

Vele eeuwen lang werd bier reeds gebrouwen en gedronken. Tot op heden is het een geliefde volksdrank. Er werd bier gedronken bij allerlei gelegenheden zoals b.v. een vergadering of een begrafenis. Er waren veel meer bijzondere bijeenkomsten waardoor vele benamingen m.b.t. bier ontstonden. Enkele voorbeelden: Het z.g. "doembier" behoorde tot de emolumenten van de rechter als deze in bier werd betaald, in dat geval een bijkomende verdiende bovenop de vaste, voor het ambt geldende beloning. Andere benamingen i.v.m. bier zijn: "kraambier" bij de geboorte van een kind, "krankenbier" als geneesmiddel, "maakmaalsbier" bij het mooi maken of bij een boedelscheiding", "boksenbier" bij ondertrouw, "bruiloftsbier" bij een huwelijk, "vensterbier" bij het bouwen van een huis, "richtmaalsbier" bij het oprichten van een huis, "kloppenbier" op een kloppenbruiloft enz. Ook spreken een aantal benamingen voor zich, zoals: "luibier", "doodgraversbier", "kosterbier", "groeve-, doden- of leedbier", "kinderbier", "meibier", "schuttersbier", "smalbier", "gemberbier", "gildebier".

Een belangrijke naam was "markebier", dat gedronken werd door de boermannen en goedheren op een markevergadering of holting. Een voorbeeld hiervan vinden we in het **Markeboek van Senderen** (begonnen in 1595). *Verteerd op 10 januari 1693 door de gezamenlijke Goetheren en Richter: 8 heeren maaltijden 8 - 0 - 0*

<i>8 voerlui en knechten</i>	<i>2 - 0 - 0</i>
<i>Rijnse wijn 14 kan</i>	<i>19 - 12 - 0</i>
<i>haver 4 schepel</i>	<i>3 - 4 - 0</i>
<i>roevoer</i>	<i>1 - 10 - 0</i>
<i>bier 24 kan</i>	<i>2 - 8 - 0</i>
	<i>37 - 25 - 0</i>

(Een kan was een inhoudsmaat die in latere tijd gelijk gesteld werd met 1 liter.)

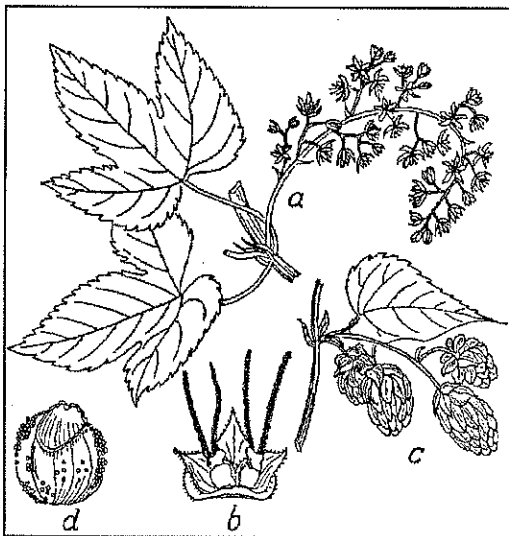
Rechts de oude Keizerskroon zoals deze voor de brand van 1909 op de Markt stond, het huidige Dorsetplein.

In het **Vuurstedenregister** van 1675 van Borne, worden enkele personen genoemd die bier in ketels brouwden. Dat waren Werners, Bertelink, Geerdink en de Hofmeijer. In 1682 wordt genoemd: Jan Steffen ten Cate, in 1700 Herman Mulder in "De Zwaan", een herberg annex brouwerij. Verder lezen we over Lambert Schröder die aan de Brinkstraat brouwde. Hier zijn nog steeds 2 putten aanwezig. Verder wordt Meijling genoemd aan de Markt in "De Keizerskroon".

In 1823 stuurde burgemeester Van Cleeff een verzoekschrift aan de gemeente Borne voor het oprichten van een bierbrouwerij in het gebouw staande in het dorp aan de Markt. Op 31 januari 1824 volgt de bekendmaking dat de omwonenden geen bezwaar hebben. Een bierput kwam te voorschijn bij de restauratie van het huisje waar José Kroese heeft gewoond, dat is in de Marktstraat naast het witte huis aan de Markt, het Siemerinkshuis (thans bewoond door Hegeman). In 1855 erfde J.J. van Cleeff van Jacob Bussemaker en begon zoon W. van Cleeff hier een brouwerij.

De heer J.W.F. van Harten schrijft in zijn boek over Oldenzaal: *Gruit, ook wel grute, een soort zuurdesem waarvan de samenstelling naar het schijnt onbekend, werd in vroeger eeuwen tot het bereiden van bier gebruikt. In een Cameraarsrekening (een cameraar was een stedelijke ambtenaar belast met geldelijk beheer) der stad Deventer anno 1346 is bij vermelding van de gruit sprake van Mistus dat steeds mudsgewijze werd ingeslagen. Verder van de species duris (harde kruidenmengels bestaande uit) serpertien en bekeler. Serperties zal polygonum bistortae (= slangenwortel) zijn en bekeler het ons bekende laurier. Met mistus wordt het z.g. Brabantse myrtenkruid of gagel bedoeld. In 1354 werden zware kruiden en hars verantwoord, ook nodig bij de bierbereiding.*

De gruitaccijns behoorde tot de bisschoppelijke inkomsten, deze werden verhandeld en gingen meermalen door verkoop, verpanding of schenking op de steden over. Toen in het begin van de 14^e eeuw het gebruik van hop in zwang kwam en het gebruik van gruit meer en meer verminderde, was men er op bedacht zulks door invoering van bieraccijns te ondervangen. Hierbij werd in het begin de onderscheiden soort en plaats van herkomst der bieren meegewogen bij het vaststellen van de hoogte der accijnzen. Later werd onderscheid gemaakt tussen z.g. dik en dun bier. Hierbij werd vermindering van accijns op bier voor eigen gebruik toegestaan. Een eigenaardige accijnsverhoging bestond er voor tappers en herbergiers onder de naam "verkleining der kannen". Daarbij werd vergunning verkregen voor slijten en tappen in kleinere kannen en het gebruik van halve kannen of nog kleinere maten.

Hop (Humulus Lupulus); a = tak met mannelijke bloemen; b = tak met twee vrouwelijke bloemen; c = tak met vruchtkegels; d = vrucht.

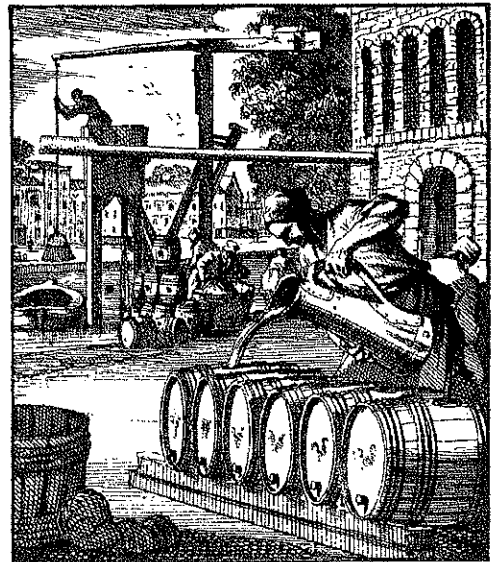
In de 17^e eeuw was er geen werkman die dagelijks geen bier op tafel had, het z.g. smalbier of gemberbier. Het recept voor 10 kan bier is: 1½ kilo suiker met 5 kan water koken, wit van het ei tot schuim slaan (dat helder maakt) 3 ned. witte gemberwortelen met 2 kan water 1 uur

laten koken en door een zeef halen. Alles te samen in een stenen pot overbrengen. Uiteindelijk 1½ ned. lood wijnsteen zuur, opgelost in water, toevoegen en bij 17 °C in rust zetten met nog 1½ lepel verse biergist. Zolang het biergist uitstoot, dagelijks het spongat zuiveren en het vaatje aanvullen met vers water.

Dit bier werd meestal gedronken bij het eten dat vaak bestond uit brood en bonen. Bier bevatte veel vitaminen als het met hop was gebrouwen. Scherp- of scharpbier, gruit, was een landsdrank in Twente, een drank van roggemeel, enigszins goor van smaak en zonder hop gekookt om het te laten rijzen en zuiver worden. Men noemde het "groete water". Over smaak valt niet te twisten...

In een brief van priesterstudent Gerard Morsel aan zijn moeder, in het jaar 1758, schrijft hij: *Van 's morgens te 4 uhren tot savens te 9 uhr also dat wij wel schlaapen kunnen, nog dat wij ons sullen droncken drincken, dar het bier is soo schlegt dat 't bij geen bureen scharpbier koomt te vergelijken, het drinckt ook geen Hollander. Wanneer 't een dronckt, soude ik het oock drincken, ick drincke alle dagen voor 13 doiten bier, waarvoor men soorth krigt dan integendeel* (hij voegde in zijn brief nog bij: *dan heb ick liever de melk van onze griete de koe*). Tot zover deze brief vanuit België.

Over vaten die gebruikt werden voor het brouwen van bier is op 8 juli 1707 een plakkaat uitgegeven door Gedeputeerden van Ridderschap en Steden van Overijssel inhoudende: *"tegen misbruiken en het ontvreemden der vaten van de brouweren"*. Er staat in dat de bier- en azijnbrouwers de vaten moeten merken. Ze mogen niet "gemaakt" worden tot boter-, melk- of watervaten. *De duurte van de tonnen en berekeningen mitsgaders de grote petulatie* (brutaliteit) en het feit dat aan de kuipers was voorgeschreven dat ze *het vaatwerk niet zonder merk mogen verkopen ende merken verduisteren en* (de vaten) *vullen met andere bieren. SOO IST*. Mocht hieraan niet worden voldaan dan werd de overtreding beboet met 50 caroliguldens. De ene helft van de boete was voor de officier, de andere helft voor de aanbrenger!

Het vullen van de vaten.

Hier in Borne kende men veel "eigendrinkers". Zij hadden geen vertrouwen in het aangeven (registreren) van bier.

*Wij Ondergeschreeven Eigendrinkers der Bieren
van Borne Verkoopers van 't Gerigte van Borne
Twijffelen hier an dat de Bieren en den Arijn niet opraegt
worden angegeven volgens Godane afspraken en beloften
licken derhalven goed gevonden om ons daer in te versien
dat een jerd sign beer een ophoest groot of klein in den*

Hiernaast een detail uit het document dat door de "eigendrinkers" werd opgesteld...

De getranscribeerde tekst van de gehele brief is als volgt:

Wij onderschreven eigen drinkers der bieren en azijnverkopers van het Gericht van Borne, twijfelen hieraan, dat de bieren en de azijn niet oprecht worden aangegeven volgens gedane afspraken en beloften. Hebben wij derhalve goed gevonden om ons daarin te voorzien dat een ieder zijn bier een oxhoofd (= ¼ vat) groot of klein (klein is ongeveer 14 % minder dan groot) ende azijn voor 1½ ton zullen aangeven. Wie daarin op fout bevonden wordt zal voor iedere keer een ducaat boete geven aan de armen en de aangave van bier en azijn zal gedaan worden binnen 14 dagen, op boete van een daelder voor de armen. Zulks nemen wij ondergeschreven aan met onze eigen hand ondertekent.

Gedaan te Borne den 18 mei 1779.

Abraham Bussemaker

G. Roesingh

Ger. H. ten Cate

Wed. Adam Jansen ten Cate

Sijbrant Bussemaker

Hermannus Nijkamp

Jan Hulshof

Gerrit Henr. Bootsman

Jan Mulder

Teunis Hulshoff

Hendrik Hulshoff

Steven ten Cate

Adam ten Cate

Jan Bussemaker

Jan Pol

Jan Hemmelder

Berent Hendriks. Hulshoff

In de tweede aflevering van dit verhaal gaan we verder met de brouwerij van de Meijershof in Borne.

M.G.E. van Harten-Fransen.

Bronnen:

1. Markeboek van Senderen vanaf 1595.
2. Protocollen van het Gericht Borne.
3. Archief van wijlen Gerard ten Voorde.
4. Vuurstedenregister van 1675.
5. Archief gemeente Borne.
6. Archief Morsel.
7. Reglement v.d. Staten van Over-IJssel blz. 122.
8. J.W.F. van Harten. De voormalige instellingen van Weldadigheid te Oldenzaal.
9. Mededelingen van wijlen Albert Meijling.
10. Archief Weleveld van het Van Deinse Instituut te Enschede.

Earlijkheid is lichter as n veerke

EEN ZEGELSTEMPEL VAN HAVEZATHE WELEVELD

Geheel onverwachts dook kortgeleden een zegelstempel van havezathe Weleveld op. Het stempel werd verworven door het Van Deinse Instituut te Enschede nadat het in Groningen op een veiling ter verkoop was aangeboden. Gelukkig voor Twente is het stempel door de koper aldaar aan het Van Deinse Instituut aangeboden en doorverkocht zodat het nu min of meer weer thuis is. Dit mooie bericht werd door Gerard Vaanholt in De Twentsche Courant Tubantia van 31 oktober j.l. wereldkundig gemaakt.

Het door deskundigen op "vroeg 18^e eeuw" gedateerde lakzegelstempel, was tot nu toe niet bekend en daarom is de verrassing des te groter. Zo kan gelukkig weer een klein stukje aan de geschiedenis van de eertijds zo belangrijke havezathe worden toegevoegd. Zo'n zegel werd gebruikt als bekrachtigingsteken voor oorkonden en andere officiële stukken. Door middel van het stempel kon het daarin gegraveerde wapen (of andere afbeelding) als een soort handtekening, als waarmerk in hars, aan het betreffende stuk worden gehecht. In later tijd werd, als alternatief voor zo'n stempel, de zegelring ingevoerd.

Het nu verkregen zegelstempel is slechts de onderkant van een stempel waaraan vrijwel zeker een handvat heeft gezeten. Bevestigingssporen van een handgreep zijn aan de achterzijde nog aanwezig. Het stempel bestaat uit een ovale plaat van zilver met daarop het ingegraveerde wapen van Weleveld met een versiering erom heen en met aan de bovenzijde een kroon met

zeven parels. Deze kroon is een z.g. "baronnenkroon", hetgeen er op duidt dat de eigenaar deze titel voerde. Op grond hiervan en van de geschatte datering, is het aannemelijk te noemen dat het stempel eigendom zal zijn geweest van een van de leden van het geslacht Van Hambroick. Mogelijk was het van Lambert Joost van Hambroick die ook eigenaar was van het toen zeer vervallen huis Arendshorst bij Ommen. Het zilveren signet of cachet, zoals een zegelstempel in de 18^e eeuw wel werd genoemd, meet ruim 2 cm en is goed bewaard gebleven. We mogen ons gelukkig prijzen dat het nu openbaar bezit is geworden, zodat eenieder er van kan genieten.

Impressie van het zegelstempel.

F.J. van Capelleveen.

UIT HET AANTEKENBOEK VAN J.B. SCHOEMAKER 5

Behalve een rekeningenboek liet dokter Schoemaker (○ 1799, † 1879) ook een aantekenboek na. Het boek begint in 1848 en loopt door tot 1875. Enige van de aantekeningen in het Dagboek komen in deze kleine artikelenreeks aan de orde.

Deze keer gaan we even terug naar de eerste, in Borne wonende, Schoemaker. Dat was de op 18 maart 1756 in Groenlo geboren Antonius Hendrikus Schoemaker, de vader van de zo bekende dokter Jan Bernard. Deze Antonius was in zijn hoedanigheid van scheepsheermeester, in het jaar 1781, aan boord van de "Erfprins" tijdens de slag bij de Doggersbank. Hij maakte op 5 augustus van dat jaar deze slag dus mee.

In 1788 zegde hij echter de Marine vaarwel, na eerste nog een zware schipbreuk nabij Petten te hebben meegemaakt.

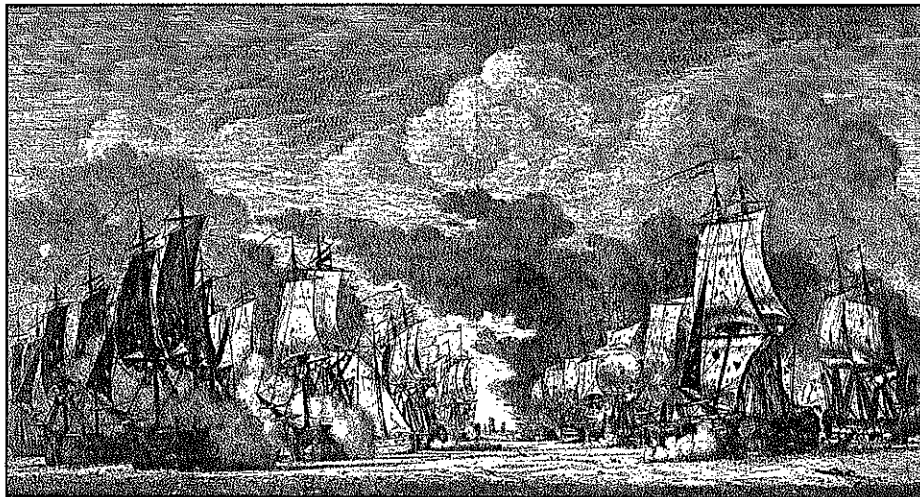
In datzelfde jaar, 1788, kwam hij naar Borne om zich hier als Heelmeester-Chirurgijn te vestigen. Hij werd daarmee de eerste heelmeester in Borne.

Heelmeester Antonie Schoemaker

Bij onze speurtocht naar gegevens over heelmeester Schoemaker en zijn nazaten, stuitte wij in het Rijksarchief in Den Haag op een verslag van Schout bij Nacht J.A. Zoutman. Dit verslag bleek een rapport aan *Zijne Doorluchtige Hoogheid den Prince van Orange enz., enz., enz.* aangaande de slag bij de Doggersbank. Een deel van de gegevens uit dit rapport zijn gebruikt in het in 1999 verschenen boekje *Jan. Bernard. Schoemaker, een Twentse Heelmeester in de negentiende eeuw*. Het in oud Nederlands geschreven rapport is te lang om

hier in zijn geheel op te nemen. Daarom zullen wij de kern van het verhaal daarin, in een volgende Boorn en Boerschop plaatsen.

Prent van de Slag bij de Doggersbank zoals K.T. Bendorp zich dit voorstelde.

J.B.F. Leuverink.

Better oe an 'n klean vuur waarmen as oe an 'n groot vuur braanden

ONZE OUDE STEPHANUSKERK NADER BEKEKEN 12

De Boom van Jesse

De muurschildering die wij heden willen bekijken lijkt wel op een plaat uit een bijbels prentenboek. Een stamboom aan de hand van portretten, maar zonder namen. Rechts beneden zien wij de stamvader Isaï (of Jesse). Vanuit Jesse komt een grote tak met zijtakken en bloemmotieven. Tussen de takken en ranken staan 12 figuren in 4 rijen. Deze mannen hebben allemaal een scepter in de hand en het hoofd bedekt met een kroon, muts of een jodenhoed. De boom eindigt bovenin met Maria met het kind Jezus op de arm. Maria staat op een witte maansikkel. Zowel Maria als Jezus zijn omgeven door een mandorla (groen) met rode stralen. Een mandorla is een amandelvormig afbeelding met daarin het beeld van een heilige met een aureool (= stralenkrans).

Na Isaï (de vader van koning David) worden diens 12 nakomelingen afgebeeld. Deze worden in de Bijbel bij Matthéüs genoemd en worden hieronder met name vermeld. In het midden onder, is koning David voor ons allen te herkennen. Dat is te zien aan zijn harp. De andere figuren zijn veelal niet te benoemen. Oorspronkelijk geldt "de Boom van Jesse" als de stamboom van Christus, als zoon van Jozef. Door de Maria-cultus is dat beeld later veranderd en neemt Maria de plaats in van haar zoon. Dat de stamboom de voorouders van Jozef weergeeft en niet die van Maria, was blijkbaar geen probleem! In de Bijbel is het motief voor

deze stamboom te vinden in het Oude Testament bij Jesaja: *"Een loot ontspruit aan de stronk van Isaï, een scheut bloeit op uit zijn wortels"* (Jesaja 11 : 1).

De vorm van de boom is opmerkelijk, in die zin, dat de boom ontspringt in de rechter benedenhoek. Deskundigen achten het goed mogelijk dat een gewijd handschrift hiervoor model heeft gestaan. Oude religieuze geschriften werden nogal eens voorzien van decoraties rond een beginletter. Sommigen denken dat als voorbeeld van deze Boom van Jesse, een versierd medaillon met daarin een afbeelding van Jesse heeft gediend. Hieruit is te verklaren dat de boom naar links "is gegroeid" en de stamvader Jesse door plaatsgebrek onder de boom en niet naast de boom kon worden geschilderd. Anderen denken dat de boom rechts ontspruit om een relatie aan te geven met

De prachtige muurschildering van de boom van Jesse in de Bornse kerk.

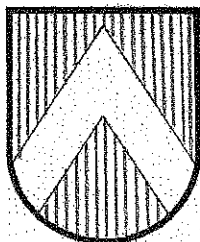
de schildering op het wandvlak rechts: “de Heilige Maagschap” (zie aflevering 9 en 10 in deze artikelenserie). Als symbool voor de “onbevleete ontvangenis” van Maria (d.w.z. volgens R.K.-begrippen: niet bevlekt door de smet van de erfzonden) gelden immers de beide wandschilderingen.

In Nederland bevinden zich in nog zeven andere kerken, wandschilderingen van de “Boom van Jesse”. De wijze waarop deze in de Bornse kerk ontspringt, wordt **volstrekt uniek en zonder parallel** genoemd. Tot slot volgen hier nog de namen van de overige gekroonde hoofden die evenals David in de stamboom zijn opgenomen: Salomo, Rehábeam, Abia, Asa, Jósafat, Joram, Uzzia, Jotham, Achaz, Hizkia en Manasse.

A.A. ten Kate.

MEDEWERKING GEVRAAGD

Binnen de redactie van BOORN en BOERSCHOP wordt o.a. gewerkt aan het verzamelen van gegevens over familiewapens e.d. Het is de bedoeling om op termijn te komen tot een publicatie over dit onderwerp. Gedacht wordt aan het samenstellen van een overzicht van wapens van de plaatselijke edelen en hun familie, van burgers die een familiewapen voeren of gevoerd hebben, en van overheid, (kerkelijke-)instellingen, verenigingen en industrie. **Dit alles voor zover ze iets met Borne te maken hebben.** In een eventuele publicatie zal worden aangegeven hoe de wapenomschrijving luidt. Verder zullen op overzichtskaarten in zwart/wit getekende wapenschilden worden opgenomen (een aantal wapens per kaart) die een volgens internationale normen gearceerde kleuraanduiding zullen krijgen. Ook zal worden aangegeven wat de drager(s) van het wapen met Borne verbindt.

Ledeboer

Voorbeeld: Schild in keel beladen met een keper van zilver.

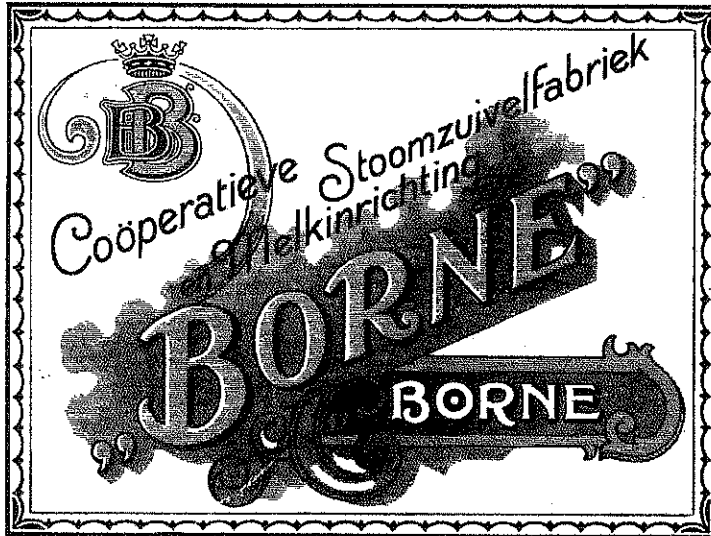
N.B. keel = rood; keper = omgekeerde V-vorm.

Van bijna alle werkgebieden zijn de wapens in het algemeen wel te vinden. Een uitzondering hierop is vooral de groep particulieren die een familiewapen bezit. Ook het wapen van verenigingen is niet altijd even gemakkelijk te vinden. Verder zijn de wapens met een kerkelijke herkomst vaak niet eenvoudig te achterhalen. Wij verzoeken daarom alle lezers van dit blad mee te willen werken zodat we een zo compleet mogelijk overzicht samen kunnen stellen. Als u gegevens hebt, of een familie kent binnen de (oude) gemeente Borne (dus: Borne, Bornerbroek, Hertme, Zenderen en het buitengebied) die een familiewapen voert of heeft gevoerd, neem dan voor een nader te maken afspraak contact op met Frits van Capelleveen, Goudenregenstraat 19, 7621 WE Borne, tel. 074 266 22 97. Directe levering van gegevens kan natuurlijk ook. In dat geval graag even aangeven of de verstrekte zaken teruggeleverd dienen te worden (eventueel kunnen we een afdruk of foto maken). Bij voorbaat onze dank!

Vuur wat können is mer één bewies: doon !!

“DE LOOJONG”

Oonzen melkveanter, Hendrik Olthof, of leater ‘ezegd: “De Loojong”. Met zienen zwoaren melkemmer in de haand en de litersmoat op zied, kwam dizzen groten stearken keerl, met stabielen tred, de zaandweg inlopen um oons van melk te vuurzien. ‘k heur nog zo ziene vrendelijke stem. “Dag vrouw Kwast, wat mag ’t wean vandage?” Wiej harren blikboar ’n

streepeke vuur of dat-e oons an de duure leaweren. Leu dee an de stroate wonnen, mossen an de koare kommen. Mien va wearken ok op ’t melkfabriek, van door deankelijk dizze oetzeundering.

Het Logo van de toenmalige “melkfabriek”.

In ziene vrieje tied ko-j em met ziene moat, Lowietje Barends, vaak in ’t veeld antreffen um te zeen weeld vuur ’n loop te kriegen en misschien ok wal um hier of doar ’n koperdröadje te zetten. Rekken d’r op dat-e d’r smeuge verhalen oawer kon vertellen; dat he-j zo met boetenleu.

In ziene vrieje tied ko-j em met ziene moat, Lowietje Barends, vaak

Biej de weenterdag was ’t oetveanten lang nich ’n lolletje en mos-e zich regelmatig de haande ’n luk an de hoed waarmhowen. Hier en doar har-e zo zien koffiehuiske en... één speciaal adres. Dat wörre mien joaren later pas duudelijk. As mienen leagereschooldag in Zeanderen d’r opzat, moch ik vaake op ’n bok, de drie kilometer wierum noar Boorn. Maar in Zeanderen bij ’n café teagenoawer de Boumanslaanden mos-e aaltied ho holen. Dan wippen-e vuur korten of langere tied noar binnen.

‘k Mos dan zolang ’t peerd vastholen, joa, joa. Moonter kwam “De Loojong” noa ’n hartverstearkertje wier vuur’n dag, klum op ’n bok en gung ’t verdan op de kökken an.

Woarum ’t bezeug wal ees lange doeren, doar kwam ik achter, toen-k de leagereschooltied en de rungeljoaren al lange achter mij harre. Zien “opwearmeke” doar, har ’n tweeledig doel. De één of twee börrtelkes heulen em waarm en ’t aandere ok. Ziene verkering wearken doar. Hee is d’r later ok met trouwd.

Johan Kwast.

Het geluk vlög, wel het vangt hef het

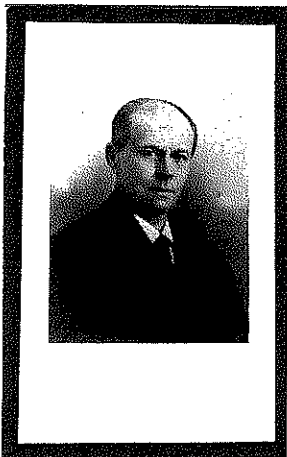
OVER "OALE BOORNSEN" 1

In de nog te verschijnen familiekroniek betreffende de familie Wegter worden diverse oale Boornsen besproken. Een deel van het onderzoeksverslag, lijkt ook voor onze lezers interessante details te bevatten.

De bewoners van 't Steertje.

Van de opa van mijn vrouw Will Wegter, dat is Johannes Wegter, bestaat een bidprentje. Hij is geboren op 24-2-1861 in Borne. Op het bidprentje staat een prachtige foto van 'n knappe, enigszins kalende man. Dat hij kleermaker en kastelein was en dat de naam van het café De Steern was (een nog bestaand pand in de Marktstraat) wist ik reeds van Will.

Johannes Wegter stond in aanzien. Dat blijkt o.a. uit het feit dat hij 30 jaar lid was van het kerkbestuur van de St. Stephanuskerk te Borne. Dus ging ik voor het stamboomonderzoek opgetogen naar het gemeentehuis van Borne met, wat mij later bleek, zijn prachtige archief. Archivaris G.P. ter Braak, wees me de weg en als ik die weg uit 't oog verloor, hielp hij me weer verder. De naam van de vrouw van Johannes Wegter was Johanna Maria Morselt. Het uitzoeken van deze tak leek me helemaal een makkie want Bornser kon het haast niet. De "tak van de Morselts" bleek zoals voorzien vrij eenvoudig. Maar Johannes Wegter bleek helemaal niet in Borne geboren, maar in Hengelo. Daar stond in akte 24 van het jaar 1861, dat zijn vader hem aangaf op de 25ste februari en dat hij geboren was op 20 februari 1861. Zijn vader droeg de naam Johannus Wegter en zijn moeder was Anna Maria Hoften.

Gedenk in Uwe gebeden de Ziel van
Zaliger, den Heer

JOHANNES WEGTER,

echtgenoot van Mevrouw

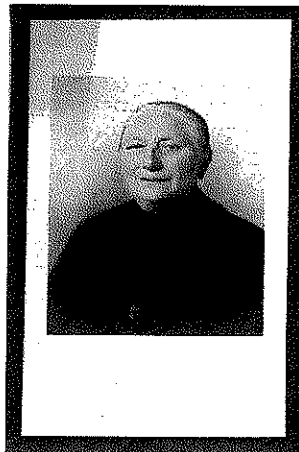
JOHANNA MARIA MORSELT.

Geboren te Borne, 24 Febr. 1861. Gedurand
de 30 jaren was hij een bijzonder trouw
en ijverig lid van het R. K. Kerkbestuur.
Voorziet van de H.H. Sacramenten der
Sterfenden overleden te Borne op Wilten
Donderdag 13 April 1933 en den 13 d.a.v.
op het R. K. Kerkhof begraven.

In eenvoud en oprechtheid is hij zijn
levensweg gegaan, in een heerlijk geloof
zijn daden richtend op God zijn Schepper.
Zo werd zijn stervensuur het ogenblik,
waarop hij zijn leven, lijden en zorgen
mocht dragen voor Gods troon, om het
loon der gelovenden te ontvangen.

Dierbare Echtgenote en kinderen, wij bij-
ven verenigd in de gemeenschap der lie-
ligen, als we volhardend in de liefde van
Christus. Wanneer we met Christus leven,
kunnen wij ook in vrede met Christus
sterven.

Lieve Jezus, wees hem niet een
Rechter, maar een Zaligmaker. Amen.

In Uwe godvruchtige gebeden wordt aan-
bevolen de Ziel van Zaliger, Mevrouw
JOHANNA MARIA MORSELT,
weduwe van den Heer

JOHANNES WEGTER.

Geboren te Borne 5 Nov. 1861, en vooraf
te zijn van de H.H. Sacramenten der
stervenden, overleden te Hengelo 10 Juni
1944 en den 14 Juni d.a.v. begraven op het
R. K. Kerkhof te Borne.

Zij was een sterke vrouw, wier waarde
hoger is dan die van juwelen. (Spreuken
31, 20) Bedriegelijk is de bevalligheid en
broos is de schoonheid, maar een vrouw
die God vreest, blijft gebod. (Spr. 31, 30)

Dierbare kinderen, ik was nog gaarne bij
U gebleven, maar Gods wil zij geprezen. Om
alder dankbaarheid gaat uit naar U Moeder,
voor al Uw liefde en toewijding aan
ons allen geschonken.

Wij beloven Uw heerlijke lessen bij ons
zelf en in onze kinderen te doen navolgen,
en wij zullen U nooit vergeten in onze
gebeden.

Heer, wees naar ziel genadig.

Het raadsel Wegter in 't Steertje

Gelukkig kon Ter Braak het huisnummer van de Steern in 1830 vinden, namelijk nr. 143. En daarmee kon ik in de Volkstelling van 1830 de bewoners van het huis vinden. Bovendien stond daarin hun leeftijd, beroep, gehuwd of ongehuwd en hun betrekking tot de hoofdbewoner, b.v. dienstmeisje of zo. In 1830 woonden in Borne in huis nr.143 (zie de huisnummers op bijgaande plattegrond)

Johannes Hendrikus Holtkamp	35 jr. geh. tapper (caféhouder)
Gesina Korf	43 jr. geh.
Jans	4 jr.
Gradus	3 jr. overleden*
Jan	1 jr.

(*overleden na 1830 en na de volgende Volkstelling in 1850 bijgeschreven).

Dus geen Wegter op 't Steerntje in 1830. Dan maar de Volkstelling van 1850 geraadpleegd. Toen woonden in het huis:

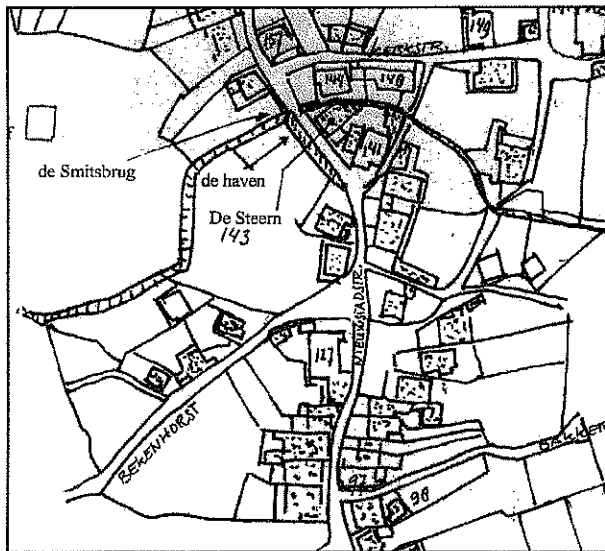
Hendrikus Wegter	49 jr. geh. tapper
Gesina Korf	63 jr. geh.
Jans	24 jr.
Jan	21 jr.

Aha, dus Hendrik Wegter was getrouwd met de weduwe van 't Steerntje. In hun huwelijksakte vind ik: 23 mei 1833 gehuwd in Borne. De bruidegom was 31 jaar, wever en zoon van *Frederik Wegter en Dina Oude Breuil, landbouweren te Hengelo*.

De bruid: Gijsberta(!) Korf, 46 jr. tapster, reeds 11 jaar wonende in deze gemeente en weduwe van Johannus Hendrikus Holtkamp.

Hoe kwam een 31-jarige jongeman er toe een 46-jarige weduwe met twee zoons van 7 en 4 jaar oud te huwen? Was zij zo aantrekkelijk? Was hij haar beste klant? Was zij zo'n goede partij? Had hij geen toekomst op de boerderij van zijn ouders?

Het huwelijk van Hendrik en Gesina bleef kinderloos.

Een deel van de dorpsplattegrond zoals deze er in de jaren rond 1860 moet hebben uitgezien. Het Steerntje is gelegen tegenover de haven, vlakbij de Smitsbrug in de tegenwoordige Marktstraat. Het pand staat er nog steeds, naast het voormalige café De Ster dat staat op de hoek van de Oude Kerkstraat.

Waar kwam Hendrik vandaan?

De Wegter blijkt een boerderij aan de Hengelose kant van Borne. Ik was daar al eens ooit met Will op bezoek geweest bij de laatste eigenaar Bennie Grimberg, wiens moeder Willemina Wegter heette. Dus op naar het

gemeentehuis van Hengelo voor een kijkje in het archief aldaar. Bij de Volkstelling in Hengelo in 1830 woonden op huisnr. 395:

Wegter, Frederik,	62,	geh. geb.	Weerselo
Bruelle, Berendina Olde,	66,	geh. „	Borne (let op de schrijfwijze)
Wegters, Jan,	30,	geh. „	Hengelo
Stoelers, Johanna, Maria,	26,	geh. „	Borne
Wegter, Hendrik,	28,	onbekend	Hengelo
Wegter, Johannus,	1,	verder onbekend	
Nappers, Gezina,	12,	verder onbekend	

Zo te zien de vader en moeder van Hendrik, zijn oudere broer Jan, schoonzus Johanna Maria, neefje Jan en een dienstmeisje Er werd bijna altijd getrouwd in de woonplaats van de bruid, dus voor de huwelijksakte van het jonge paar kijken we wel weer in Borne. Broer Jan was de opvolger op de boerderij, dus was er voor Hendrik geen toekomst op de boerderij, tenzij als hulp bij de werkzaamheden.

In Borne maar eens gezocht naar de huwelijksakte van broer Jan en Johanna Maria Stoelers. De Wegter lag ten oosten van Borne en 't Stoolhuis, waar Johanna geboren was, lag aan de

westkant van Borne en wel aan de rand van de Zenderense Es (nu industrieterrein waar aan de Ambachtstraat bouwbedrijf Oude Wolbers gevestigd is).

Lotgevallen van de bewoners van 't Steertje.

In 1747 werd 't Steertje, het café tegenover de toenmalige haven van Borne, bewoond door Arend Koekenberg en Swenneke. In 1752 kocht Everwijn van de Berg dit pand samen met alle vochtmaten, jenevermaten en tinnen mengelen. In 1762 nam Lubbert Beernink 't Steertje over (Bron: Mw van Harten-Fransen).

Toen Johannes Holtkamp op 11-10-1821, op 26-jarige leeftijd, huwde met Gezina Korf uit Klein Driene, was hij eigenaar van dit schipperscafé, huis nr.143.

In 1830, het jaar van de Volkstelling kregen zij een zware klap te verduren; zoontje Gradus stierf op 5 juli 1830 slechts drie jaar oud. Een nog grotere klap kreeg Gezina door het overlijden van haar man op 28 december 1831 op 36-jarige leeftijd. Zij bleef dus over met twee zoons, 44 jaar oud dus te jong om alleen te blijven. Te druk ook. Het schipperscafé lag in het centrum van Borne tegenover de haven. Hier kwam handelswaar aan per schuit, vooral turf, de brandstof voor het hele dorp, en garens voor de thuiswevers.

Hoe vond Gezina een nieuwe man? Gelukkig woonde een zus van Gezina dichtbij, in de Kerkstraat op nr. 149. Zus Cornelia Korf was 2 jaar ouder en 2 jaar eerder dan Gezina gehuwd met Hendrik Hesselman, een Duitse kleermaker. Dit paar had 4 kinderen: Berendina geboren in 1821, Bernard in 1824, Frederik in 1826 en een baby Johannes nog geen jaar oud. Gezina hoefde maar over de Smitsbrug te lopen naast haar café, om de hoek de Kerkstraat in, in de richting van de Hervormde Kerk, voorbij het huis van dokter Schoemaker (huis nr. 144), langs het 't kleine huisje van wever Scholten en voorbij 't lange huis van Tusveld (de latere cichoreifabriek) tot aan de overkant het op een na laatste huis, net voor de kosterij.

Kon Cornelia haar troosten? Kende zij een geschikte man, iemand, die Jan kon vervangen ?

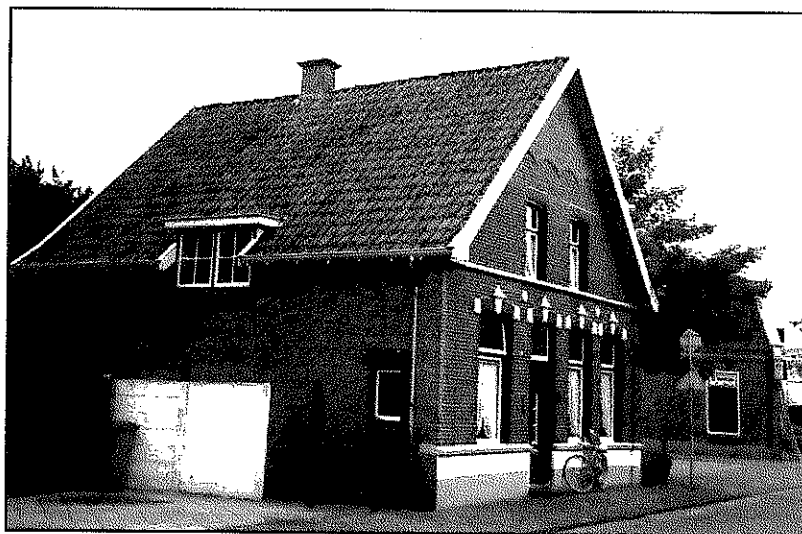
Het Steertje zoals het tegenwoordig aan de Marktstraat te zien is.

De burenen van 't Steertje, de Smid en de Dokter

Naast 't Steertje, nr 143, was een smederij op nr.141. In een beetje duister verleden was de smidse eigendom van Wessels Hemmeler, die opgevolgd werd door zijn zoon Jan Wessels Hemmeler. Wessels, de tweede naam van Jan, is een vaders naam of patroniem.

Jan bleef met zus Katrien op de smidse, beiden ongehuwd. Hij verkocht de smederij aan Jannes Hofstee, onder voorwaarde, dat hij en Katrien konden blijven wonen en mee eten. Jan overleed op 21 aug. 1824 in huis nr 141.

Jannes Hofstee trouwde met Geertruy Schermbek uit Denekamp (naar later bleek van Duitse afkomst). De naam Katrien Hemmeler, zijn tante, treffen we in 1830 in het archief nog aan

als huisgenote op de smidse. Haar broer Jan Wessel, de eerdere smid was al overleden. Maar wat niet in de Volkstelling staat is dat smid Jannes Hofstee overleed op 17 februari 1830. Geertrui stond er alleen voor en het smidswerk was voor haar te zwaar. Konden de twee weduwen en buurvrouwen, Gesina en Geertrui, elkaar troosten?

Eerst was de smid overleden in februari 1830. Daarna overleed de kastelein in december 1831. Was Geertruy al zover over haar verdriet heen, dat ze buurvrouw Gesina kon steunen?

Aan de andere kant van het Steerntje, de hoek om, de Kerkstraat in, in het eerste huis op nr. 144, woonde dokter Johannus Bernardus Schoemaker. Zijn vader was de eerste arts in Borne, "heelmeester ten plattelande", zoals ergens in een akte te lezen staat. De beide doktoren komen op familieakten van de Wegters enkele keren als getuigen voor. Prachtige verhalen over deze artsen staan in enkele boekjes (bron 1 en 2).

Henricus Antonius Schoemaker, de eerste dokter van dit geslacht in Borne, kwam uit Groenlo en was 12 jaar scheepsarts geweest en had de zeeslag bij de Doggersbank in 1781 meegemaakt. Hij vestigde zich in Borne aan de Juurenstraat, de latere Brinkstraat, tegenover herberg De Gouden Schaaf in huis nr. 11. Hij huwde in 1798 met Herminegild Kuijper uit het Stoolhuis, een buurmeisje van de latere Johanna Maria Stoelers, de bruid van Jan Wegter. Er woonden nl. twee families in het Stoldershuis.

Het dokterspaar kreeg 5 kinderen. De oudste was Johannes Bernardus, geboren 3 juni 1799. Hij ging in 1816 medicijnen studeren en kwam in 1820 als arts terug in Borne en nam de praktijk van zijn vader over. Hij trouwde op 27 februari 1829 met Maria Aleida Mulder en ging wonen aan de Kerkstraat op nr. 144. De jonge dokter hield een dagboek bij, naar aanleiding waarvan een boekje is gemaakt (bron 2).

Misschien was de pas gehuwde doktersvrouw wel te jong om de weduwen te troosten? Het gebeurde nog al eens dat de dokter zijn honorarium in natura moest aannemen omdat men niet in staat was te betalen. Ooit nam hij in 1862 graag zijn honorarium in natura aan. Een dochter van een boer uit Zenderen, een goed paardenfokker, was ernstig ziek. De boer was met haar al bij meerdere doktoren geweest, maar uiteindelijk kwamen ze bij dokter Schoemaker terecht. Deze onderzocht het meisje en dacht dat hij haar kon genezen, maar regelmatig de tocht van Zenderen naar Borne te moeten doormaken, zou haar geen goed doen. Daarom adviseerde hij haar tijdelijk in herberg De Halve Maan te laten logeren. De Halve Maan 5 huizen verder dan 't Steerntje aan het eind van de Nieuwstadstraat (thans Marktstraat; tot voor kort handelde Hasperhoven hier in radio's en televisies) aan de overkant op nr.163, was toen eigendom van herbergier J.A.Mulder, een oom van zijn vrouw.

De boer was opgelucht en beloofde de dokter het beste paard van stal, als het meisje zou genezen. Het meisje bleef er 6 weken logeren tijdens de behandeling en werd beter. Haar vader hield woord en kwam met de twee beste paarden voordraven. De dokter zocht er één uit. Om hem te testen reed hij ver weg. Hij zette flink er de draf in en reed naar Enschede. Daar aangekomen bleek de hele binnenstad in brand te staan. Het paard kreeg daar rust, maar de dokter, zoveel leed ziende, denk ik niet. Dat was op 7 mei 1862. (Wat we er nu nog van ondervinden is de last dat alle geboorte- en huwelijks-en overlijdensakten in Enschede van voor 1862 verbrand zijn).

Een huwelijk in 't Steerntje.

Johannus Wegter, opa van Will, waarmee we het verhaal begonnen, de laatste tapper en kleermaker in 't Steerntje, huwde op 21 juni 1899. Op de huwelijksakte staat, dat hij 28 jaar oud was en kleermaker, zoon van Johannus Wegter, oud 60 jaar, landbouwer te Hengelo en Anna Maria Hoften, oud 55 jaar. Hij was dus geen zoon of broer van Hendrik Wegter of zoon van Frederik en Berendina. Zeer waarschijnlijk zoon van een broer van Hendrik. Dat zette mij aan het zoeken.

De bruid is Johanna Maria Morselt, oud 27 jaar. Zij is, zo staat vermeld op de huwelijksakte, dochter van Franciscus Morselt, oud 68 jaar, timmerman en Anna Peters, oud 61 jaar. Frans was toen 68 jaar in 1889, dus omstreeks 1821 geboren en Anna rond 1828.

Johanna Maria was geboren 5 nov. 1861, bleek uit archiefgegevens. Een van de getuigen bij de geboorteaangifte was Jacobus (Jöapke) Andreas Schoemaker, broer van de dokter. Hij was rietmaker. Hij maakte de rietjes, waar de lange draden op een weefgetouw door werden geleid.

Ik vind het zeer bijzonder te kunnen vermelden dat dit het eerste bruidspaar was, dat in de nieuwe St. Stephanuskerk te Borne trouwde. Deze kerk is gebouwd in 1888/1889 net buiten wat toen de kom van Borne was en deze kerk werd daarom wel genoemd: de kerk in het "Veeld" (Bornse Veld). De bruiloft zal wel gevierd zijn in 't Steerntje. De getuigen zullen ook wel mee gefeest hebben. Dat waren: Antonie Morselt, broer van Frans, gehuwd met Susanna de kleindochter van Andries Overbeek. Hij was smid en had de schoenmakerij van zijn schoonvader Gerardus Overbeek tegenover Mösselboer verbouwd tot smederij. De andere getuigen waren Ernest Peters, broer van Anna, Johan Theodoor Fernekohl, kleermaker en Lambert ten Veldhuis, smid. Een volgende keer gaan we op zoek naar de achtergronden van de getuigen.

Richard van Goethem.

Bronnen.

1. B. Immerman en H. Ellenbroek. Borne en haar bewoners in vroegere jaren. Oldenzaal 1982.
2. Hans Leuverink e.a.. Jan. Bernard. Schoemaker, een Twentse heelmeester in de negentiende eeuw. Enschede 1999.

VERSTEDELIJKING

*Het dorp is van veel land beroofd
Toch bleef het wel zelfstandig
Men had dat bijna niet geloofd
Klein Borne, is dat handig?*

*Van land'lijk dorp veranderde
Het snel naar bijna stedig
't Bestuur echter meanderde
't Gemeentehuis haast ledig*

*Maar thans is er weer veel elan
De plannen zijn geweldig
Afwachtend 'burgers denken van:
"Zijn al die zaken geldig"?*

*Dat stads gedoe en het beslag
Op de laatste mooie dreven
Dat lijkt vooral een hard gelag
En soms ook overdreven.*

*Het samenwerken met de buur
Blijkt nodig voor de duiten
Toch zijn de druiven nu wat zuur
Naar 't dorpse kun je fluiten!*

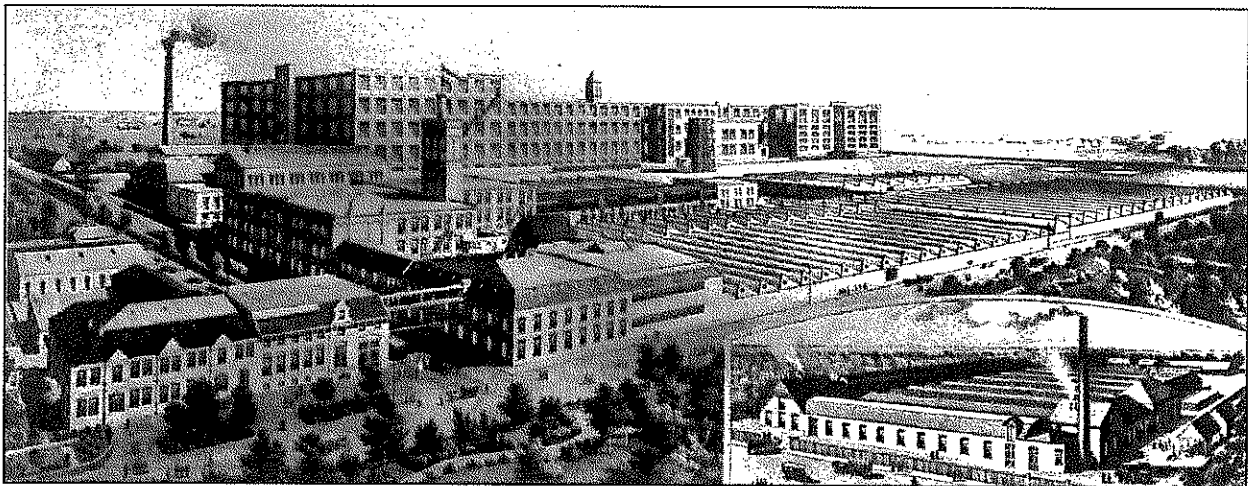
GEMEENTE BORNE

Vrederik

BORNE IN DE JAREN TWINTIG 6

Een rondwandeling door het dorp zag er volgens de oude "V.V."-gids als volgt uit:

Bij aankomst met den trein bereikt men het dorp door de lange rechte Stationsstraat; aan het begin treft men eenige villa's aan, gelegen in mooie tuinen; iets verder ter linkerzijde, de kantoren en fabrieken der N.V. Stoom-Spinnerijen en Weverijen, voorheen S.J. Spanjaard, een complex van enorme gebouwen, waarin ruim 1000 menschen werk vinden. De fabriek bestaat uit weverijen van linnen- en katoenen stoffen, terwijl ook damast wordt vervaardigd, en werkt met 1356 getouwen; daarnaast een spinnerij met circa 7000 spindels capaciteit. Het nieuwe gedeelte van de fabriek, geheel in betonbouw uitgevoerd, voldoet aan moderne eischen van hygiëne en veiligheid. Het badhuis, door een der oud-firmanden gesticht, is keurig ingericht en behalve voor personeel der fabriek, ook voor het publiek toegankelijk.

De Spanjaardfabriek zoals deze lange tijd het dorpsbeeld beheerste.

De haast lyrische beschrijving van dit eerste deel van de westkant van de Stationsstraat, schetst een beeld dat voor een groot deel reeds historie is geworden. Behalve Villa Meijlink op de hoek van de, toen nog niet bestaande, Europastraat is er geen villa meer te vinden. Een deel van de kantoorgebouwen van Spanjaard, nu fraai gerestaureerd, wordt voor andere doeleinden benut. Het badhuis is een der laatste resten van de oude glorie van Spanjaard. Dit wordt overigens thans bewoond door klompenmaker Roesink die er eerst zijn werkplaats in had. Veel nieuwe woningen zijn er op het voormalige fabrieksterrein gebouwd. Ze vormen nu samen de nieuwe Spanjaardwijk.

Aan onze rechterhand het Informatie-bureau voor Vreemdelingenverkeer in den Boekhandel en Drukkerij "De Bijenkorf", firma J. Over & Zoon, waar wekelijks de "Bornse Courant" verschijnt. Ten behoeve van amateur-fotografen heeft de A.N.W.B. in deze zaak, waaraan tevens een fotohandel is verbonden, een donkere kamer gevestigd.

Ook hier is veel veranderd. Nadat de drukkerij door Van Loon was overgenomen heeft men hier nog jaren lang de Borne Courant gedrukt. Sinds 1996 is ook dit werk naar andere oorden overgezet. Gelukkig zijn de functies van boekhandel en fotograaf wel in het dorp gebleven, zodat verandering niet altijd een verschraving hoeft te betekenen.

Iets verder, ter linkerzijde, het klooster van de Eerw. Zusters van Schijndel, het St. Johannes Gesticht, waaraan verbonden, een 10-klassige school voor Lager en U. L. Onderwijs, benevens een huishoud- en industrieschool. Ten slotte de Rooms Katholieke Kerk.

Ook hier veel veranderingen. Nadat de schoolfunctie naar andere gebouwen werd verplaatst, werd het gebouw door de zusters benut als een bejaardenhuis voor religieuzen. Hiervoor werd in 1980 zelfs nog een vleugel aangebouwd. Thans is ook deze functie verdwenen en is het gebouw verkocht om in een andere functie een nieuwe toekomst te krijgen. Een deel is thans als een thuis voor verstandelijk minder bedeeden in gebruik. De kerk, op de hoek van de Nieuwe Kerkstraat lijkt de tand des tijds te hebben doorstaan, hoewel het aantal kerkgangers in de loop der jaren drastisch afnam.

Tegenover de R. K. kerk de Groote straat met vele winkels, de confectiefabriek van de Erven I. Lieveboom en het drankvrije geheelonthouders-café "Sobrietas". Tegenover den manufacturenwinkel van de firma H. G. van den Berg bevindt zich de Oude Almelosche straat, die naar de Protestantsche en naar de R. K. begraafplaats leidt en aan deze straat de in 1922 gebouwde en in gebruik genomen R.K. Jongensschool, een monumentaal gebouw, waarin Lager en U. L. O. wordt gegeven.

„SOBRIËTAS”
 ALCOHOLVRIJ CAFÉ, TEVENS MELKSALON
 EN LUNCH-ROOM
 GROOTE STRAAT 14 — BORNE

Gelegenheid voor uitsluitend alcoholvrije consumptie,
 alsook voor nachtlogies en kleine vergaderingen.
 Koffie, Thee, Broodjes met kaas of vleesch, enz. enz.

Voor Heeren Reizigers en Vreemdelingen
 zeer aan te bevelen

Men maakte in de jaren dertig graag reclame voor het achterwege laten van het gebruik van alcohol...

De confectiefabriek is reeds lang verdwenen. Het aanzien van de winkelstraat is aangepast aan de moderne tijd. Het geheelonthouders-café bestaat ook niet meer. Het was gevestigd in het pand waarin later slagerij Kamphof en groentehandel

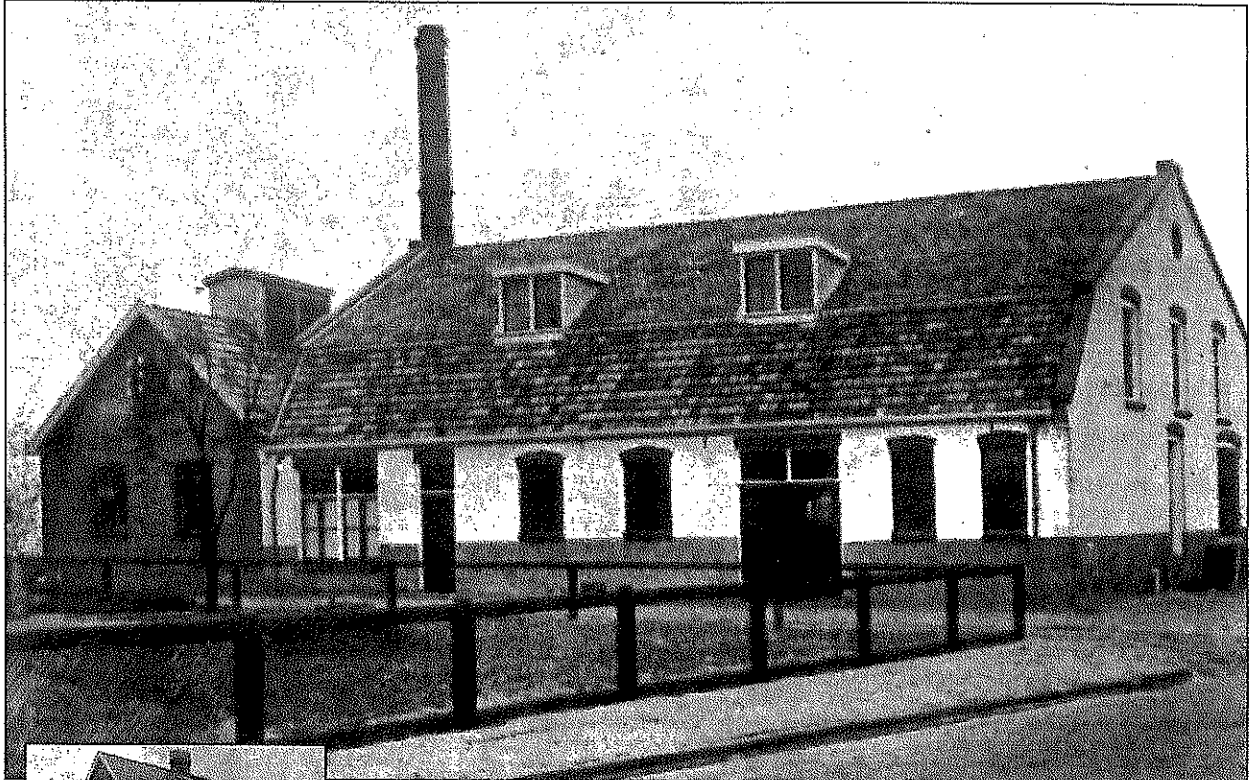
Grootenhaar waren gevestigd. Daarna kon men er zich een bril laten aanmeten. Ook Van den Berg heeft in de moderne tijd het veld moeten ruimen. Het statige gebouw verdween en werd vervangen door nieuwbouw. De twee begraafplaatsen aan de Oude Almelosestraat zijn gelukkig samengevoegd tot één gemeentelijke, hoewel er nog wel sprake is van voor bepaalde groepen gereserveerde delen. Ook aan de reeds vervangen Jongensschool zal menigeen met weemoed terugdenken.

Een volgende keer zullen we de Grotestraat verder vervolgen.

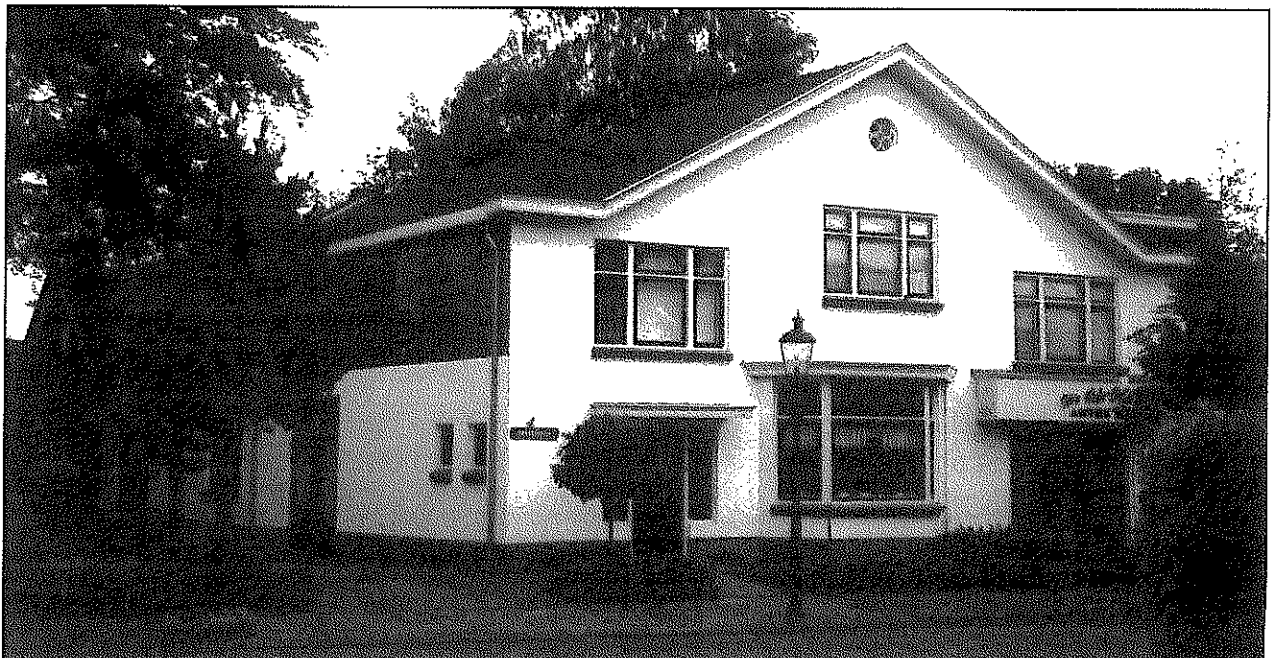
Chroniqueur.

Wel van de herinnering kan geneten leaft twee maal

ZO WAS 'T, ZO IS 'T

De oude "COÖP. STOOM-ZUIVELFABRIEK EN MELKIN-
RICHTING BORNE" aan de Ennekerdijk No. 30, werd in het jaar
1891 gebouwd en later enige malen verbouwd. De fabriek
functioneerde van 1892 tot 1934. Naast de fabriek stond een fraaie,
voor directeur Th. Röling gebouwde, woning uit 1920; thans nog
steeds een der mooiste panden aan deze zijde van de straat. In het jaar 1934 werd de nieuwe
fabriek aan de Bornerbroeksestraat in gebruik genomen en had de oude fabriek afgedaan.
Tegenwoordig is er in de oude fabriek een winkel gevestigd waar men grenen meubelen kan
kopen.

OOIT GESLOOPT 14

Zoals beloofd in "Ooit gesloopt No. 13" hierbij een afbeelding van de voorkant van Café Mol, van Willem Mol en Maria Kuipers, aan de Koppelsbrink, gezien vanaf de Weerselose kant. Helaas is het gebouw rond 1960 gesloopt en toen vervangen door het woonhuis van Jo en Mien Mol, later en ook nu nog bewoond door de fam. A.J.E. Haverkort. De heer Haverkort ontdekte onlangs bij het vernieuwen van het terras, een gemetselde waterput van ± 4 m diepte. Deze put is vroeger gebruikt om de gestalde paarden van water te kunnen voorzien (Voor de koetsiers was er een andere drinkvoorziening).

Als je dit plaatje ziet, vraag je je af waarom zo'n fraai gebouw in vredesnaam afgebroken moest worden! Thans zou zo'n gebouw onmiddellijk op de gemeentelijke monumenten lijst geplaatst zijn (naar wij zouden kunnen hopen!). De op het pand rustende tapvergunning is indertijd verkocht aan de heer B. Olde Olthof (Bets van de Kor) die een café had aan de Azelosestraat dat thans de naam "Café de Klos" draagt.

Van caféhouder Mol zijn diverse anekdotes bekend. Een ervan, uit de bevrijdingsdagen van 1945, willen wij U niet onthouden: Op een zondagmorgen zaten enkele stamgasten gezellig met twee Canadese soldaten een kaartje te leggen. Na het nuttigen van een paar biertjes ging een der soldaten naar de tapkast en vroeg iets aan Willem. Willem, die de Engelse taal niet machtig was, vroeg aan een van de stamgasten, wijzend op de soldaat, "He heft over n *toedelo*, is dat soms wiskie?". Nee Willem, "He mut pissen" was het antwoord van de stamgast die wel iets van de Engelse taal afwist. Willem, breed lachend, deed de deur naast de tapkast open en wees de soldaat de gang in naar achteren. Hij riep hem na: "Ie mut bukken bie den balken doar". Enkele ogenblikken later hoorden de bezoekers een doffe dreun, gevolgd door een paar Engelse vloeken. Een poosje later kwam de bevrijder terug met een knoepert van een bult op zijn voorhoofd. Willem doopte een handdoek in de spoelbak en gaf die aan de soldaat met de onvervalste woorden: "Ik hadn oe nog zo zegt, ie soln oe de hasses nig stoten an den balkn doar!".

J.B.F. Leuverink.

EEN TIMMERMANSINVENTARIS VAN OMSTREEKS 1760

In de volkstelling van 1748 woonde er een Everwijn van de Berg in het dorp Borne. Van hem staat geschreven: *d'Heer Everwijn van den Berg en desselfs suster Elisabeth*, (met als *kostgangers Johanna en Jan Willem Raatshe*). Everwijn en Elisabeth hadden een zuster, Aleida, die gehuwd was met Georg Frederik Racer, predikant te Delden van 1722-1744. Zijn zoon Jan Willem werd in 1736 in Delden geboren en woonde als 12 jarige knaap (al) bij zijn oom. Zijn zus Johanna zal ook niet veel ouder zijn geweest. De reden dat deze twee bij een oom woonden lag in het feit dat Georg Frederik een geschil kreeg met zijn gemeente over het bedelen van de armen door de diakens via hun winkel. In 1744 was hij dan ook vertrokken naar St. Croix, een eiland in West-Indië. Dat was de reden dat zij bij hun oom (broer van moeder Aleida) in kost waren. Jan Willem vestigde zich op latere leeftijd in Oldenzaal als rechtsgeleerde, terwijl zijn zuster Johanna huwde met de Amsterdamse groothandelaar in textiel Tak (Bron 1). Op betrekkelijk jonge leeftijd weduwe geworden, zette zij in Amsterdam de groothandel en tevens stoffenwinkel van voornamelijk bedrukte en beschilderde stoffen afkomstig uit India, de zogenaamde sitsen, voort. In geheel Nederland had zij klanten. Ze handelde ook, in samenwerking met Dirk Bruins (familie?) uit Almelo, in linnen producten.

*Wie kan iets noodigers betoonen
Als huizen om daar in te wonen?
Maar weelde en lust heeft voortgebracht
Dat oorbaar wortelt met de pracht.*

Het meeste linnen zal vanuit het qua arbeidskosten goedkope Twente naar Amsterdam zijn vervoerd. Het stadsarchief Oldenzaal bezit een groot aantal stukken over de handel van Johanna. In het Oldenzaalse stadsarchief zit ook een aantal bescheiden over de familie Racer die ook voor de geschiedenis van Borne en in het bijzonder voor zijn toenmalige inwoners van belang kan zijn. Wat heet belang? Het stuk geeft een beeld van een timmermanswinkel annex huishoudelijke inventaris (Bron 2). Waarom dan dit bovenstaande, zult u als lezer zeggen. Voor dit artikel is het bovenstaande van belang om te weten over welke personen het gaat én om de winkel van Hermannus Mulder te kunnen plaatsen. In het artikel *Uit het aantekenboek van J.B. Schoemaker 4* (Bron 3) wordt ook een Hermannus Mulder genoemd. Ik neem aan dat dit dezelfde persoon is.

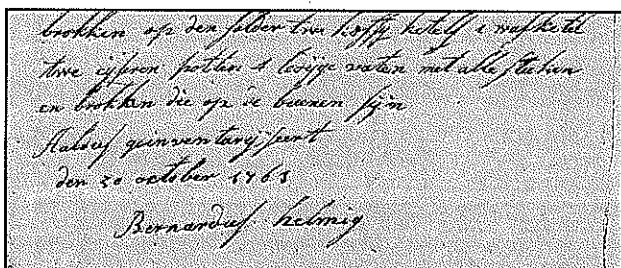
Waar in Borne Everwijn van de Berg nu precies heeft gewoond, kon ik niet achterhalen. Hij stierf in 1764. Zijn zuster wordt in het **Register van het Hoofdgeld van 1767** nog onder de vermogenden genoemd: *Juffer Elysabeth van den berg en meit hendrika*. Pas na 1787 (!) vond de afwerking van de boedel van broer Everwijn plaats. Deze Everwijn moet toentertijd goed in de slappe was hebben gezeten, want Johanna Tak-Racer had in totaal fl. 8710,17, - geleend van haar oom Everwijn.

In het onderstaande komt de reeds genoemde Hermannus Mulder, eveneens niet onbemiddeld en tevens in Borne woonachtig, ook als partij voor. Voor zijn bedrijf had hij twee kapitalen van fl. 80 van Everwijn geleend en moest over de jaren 1776 t/m 1787 ook nog eens fl. 60 rente betalen. Tevens bezat Hermannus Mulder naast zijn eigen huis nog een huis waarin Ste-

ven Morselt woonde. Steven moest daarvoor aan huur over het jaar 1787 nog fl. 25 betalen.

Hermannus Mulder en Bernardus Helmig als erfgenamen (Helmich was vermoedelijk hofmeijer, of door de hofmeijer aangewezen voor deze taak; van 1745-1761 wordt Herman Helmich als hofmeijer genoemd; vanaf 1766 is dat Eenhuis; over de tussenliggende periode kennen we de naam van de hofmeijer niet) moeten de verdeling van de boedel van de overleden Everwijn van de Berg regelen. Een groot aantal archiefstukken (negen) betreft de afwikkeling van de nalatenschap van Everwijn, namelijk de terugbetaling van een door Bernard en Grietje Helmig te Borne afgesloten lening van fl. 358 d.d. 28.4.1762. Deze moest met rente uitgekeerd worden aan A.C.Racer, J.W.Racer en Johanna Racer-Tak en is voor de geschiedenis van Borne verder niet interessant (Bron 4). De Helmigs beloven op *aanzage* van de crediteuren de som dadelijk in te lossen. Toen dan Van de Berg overleed verliep het verhaal echter geheel anders. Een soort driehoeksruil van lasten en baten vond toen plaats tussen Helmig en Mulder, waarbij ook de boedel van Van den Berg werd betrokken. De terugbetaling diende namelijk verrekend te worden met hetgeen Bernard Helmig aan Everwijn van de Berg geleverd had en wat zich in het huis van de overledene bevond. Zowel Mulder als Helmig zijn we reeds als timmerlui tegengekomen in Borne (Bron 5).

Eén van de stukken bevat de door Bernard Helmig getekende *Inventaris van de goederen die ik ondergetekende an den heer everwijn van den berge verkogt hebbe*.

*broekken op den selder een koffy ketel & wasketel
twe ijznen potten & ledige vaten met alle stuken
en broekken die op de luuen sijn
Halsus geinventariseert
den 30 oktober 1761
Bernardus Helmig*

Hiernaast een klein gedeelte van de tekst van bovengenoemde inventaris.

De getranscribeerde tekst daarvan luidt:

100 schaven, 50 Beitels, 25 Boors, 3 Bijlen, 20 vijlen en toebehorende. Geretschap, 2 schaaftbanken, 1 draybanke met sijn. Gereetschap en alle stuken en broken die in de timmerkamer sijn. 6 sagen, twe kisten, 1 peldegersten bak en een sout tonne en ale wat op de dele is, 3 ledders en een bakketrog, 50 delfse en ogteropse schotels en telders, 12 stoelen en twe tafels, 1 kaste met alle het linnen en wollen ne servetgoed daarin. 1 Glasekaste met alle het koper en tin en hetgene meer daarin is. Twe lessenaars met aale wat daar in is. 16 Schilderijen, 12 lepels, 1 tange, 1 haardijsen, 1 stande plate, 1 vuerschuppe, 1 lantaren, al het garen dat in de kueken is, 3 paar bedden met haer toebehoor en gordijnen voor de beddensteden. 3 edecksmaten, 1 traanbak, 1 olypot, traan en olymaten, gewichten. Schalen, dosen en laden met de toonbank in de winkel. 160 Stukes vueren, grenen wagenschots eyken planken en ribben, 6 bos latten, 4 bos solderveren en een grote kiste met alle stuken en brokken op den solder, twe koffy ketels, 1 wasketel, twe eyseren potten, 4 ledige vaten met alle stuken en brokken die op de buenen sijn.

Aldus geinventariseert den 30 october 1761, Bernardus helmig.

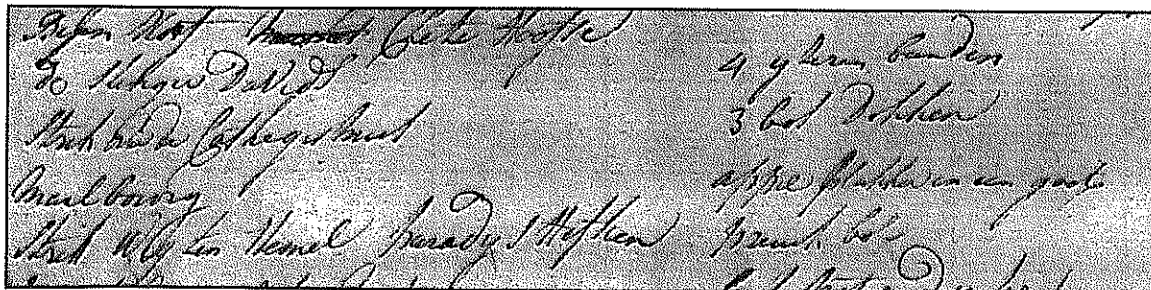
Over het algemeen spreekt deze inventaris van de timmermanswinkel voor zich. Gezien deze inventaris is te veronderstellen dat niet alle goederen door Helmig aan Everwijn zijn verkocht, bijvoorbeeld het vaatwerk, linnen en servetgoed en het koper en tin. Zeker is wel dat deze in-

ventaris er een is van vrij gegoede mensen. De doorsnee burger of kleine zelfstandige bezat o.a. geen glazenkast en gordijnen voor de bedsteden. Zij hadden amper een tafel en voor elke huisgenoot een stoel om op te kunnen zitten, een spinde (broodkast), pannen, potten en eetgerei. En afhankelijk van het beroep dat werd uitgeoefend, het daarvoor benodigde gereedschap.

Naast het feit dat Bernardus Helmig deze inventaris opmaakte van nota bene de goederen en gereedschappen die hij aan Everwijn had verkocht, komen we ook gordijnen voor de bedsteden tegen, die hijzelf niet verkocht zal kunnen hebben. Zo hier en daar behoeft bovenstaande lijst mogelijk een aanvulling of opmerking. Voor de leesbaarheid heb ik daarom, waar nodig, in het stuk de nodige punten en komma's geplaatst en zo hier en daar een hoofdletter, om het begin van een nieuwe zin aan te geven.

De *stuk(k)en en brok(k)en in de timmerkamer* (een aparte in of aan het huis gebouwde werkplaats) zullen restantstukken hout van diverse soort en afmetingen zijn geweest. Het huis was van het boerderij-type; het had een deel, met mogelijk ook vee. Het aantal stuks Delfts blauw (porcelein) en Ochtrups aardewerk was nogal groot. Dit gold ook voor de meubels, de koperen en tinnen gebruiksvoorwerpen, de lessenaars en de 16 schilderijen. Everwijn moet, gezien dit aantal, of een kunstliefhebber zijn geweest of ze als belegging (?) hebben gekocht. De aanwezigheid van een *stande plate* geeft aan dat er in het huis wel een open vuur brandde, maar dat deze tegen een buitenmuur was geplaatst, vanwege deze gietijzeren plaat. Ook werd er, gezien het garen, ook vlas tot linnen garen gesponnen. De bewoners beschikten over *drie paar bedden*. Hiermee werden niet de bedsteden maar, de meestal met veren gevulde, bedbedekking bedoeld. Het "gezin" Van den Berg bestond in 1748 uit 4 personen. Edeck is ettik oftewel azijn. Het in de winkel aanwezige hout wordt dan beschreven, waarbij o.a. wagenschot (= rechtdradige gladde dunne eiken planken gezaagd uit over de volle lengte gekloofde stukken) wordt genoemd. Verder vloerveren, dat waren dunne smalle gezaagde latjes die in de groeven van planken werden geslagen om de zolder dicht te maken. Omdat er toentertijd nog geen machines bestonden, waren én trokken sommige planken krom en de dan ontstane groeven werden dichtgemaakt met heede (= grove vlasafval). *Het hout op de buenen* ligt dus op de *bön*, op de zolder van timmerkamer en/of huis. Helaas zijn de prijzen en daarmee de opbrengst van de verschillende stukken niet bewaard gebleven.

De in het Historisch Centrum te Zwolle aanwezige collectie Racer (Bron 6), HCO Zwolle 258/1° doos, bevat een lijst van 3 pagina's met als titel: *Inventaris Der onverdeelde Meubelen te Borne*. Gezien de andere stukken, moet dit de inventaris van Everwijn Van den Berg zijn.

Hierboven een detail uit deze inventaris.

De transcriptie luidt:

Een grote Tafe lEen Izeren plaat met kopere
knoppen
Een spiegel met een zwarte lijst

Een glase Kast
Een Cabinet
Een Geel Koperen akertjen

Een schoorsteen mantel
 Een paar Gordijnen groen e Kroonsajen
 met een Val
 nog een paar dito
 Een paar Dito Damasten
 Een paar blaauwe Dito uit ooms kamertjen
 Een parsse met haar planken
 8 stoelen in de grote Keuken
 Een Te blaadjen
 Een schilderij de Koning Van Pruisen
 Een koek ijzer
 Een groene en een Catoenen beddedeken
 Een roode Luijer
 Een kler borsel
 Een Klok
 Een ladder
 Een Tafel met Wasdoek bekleed
 Een Te bos
 Drie Keulse potten en Kan
 Een grote Dito
 Een Klein bakje
 Een Wegte (= weegschaal)
 Een Coperen Tafelring
 Een Coperen Tabaks Convoor
 Een Dito Vijzel grote
 Een Dito Dito kleine
 Een poejer Doos Verlakt
 Een Coperen kraan een ijzeren anvatsel, een
 Worsthoorn
 Zeven glazen, soutvaten, een Coperen Snuiter
 Een Meelvaatjen houten, twee voetmatten, een
 Sluitmand Nieuw
 Een zwarte mantel, nog een mantjen, een houten
 kisjen
 Een (Joffer?) in 't bed Een klein spiegel in
 d'voorkamertje
 Een lessenaar een Houten kisjen
 Een Kasjen in de voorkamer Wit geschuurt
 Een Naajmantjen met lappen
 9 ijzeren glas roejen (verstevigden het glas-in-lood)
 Een boter (?) Vlas en 5 knollen plakke
 Een pruik Doos met drie pruiken
 Een Sultan (?) vaatjen
 Een knapen met Candelaar
 Een Droog lijn een rol gewast Doek
 (een rol gewassen linnen)
 Een Nieuwe schoe bostel
 14 stukken ruuw garen
 Een oud lood (gewichtje van 13 gram) een
 Scheydleye (?)
 Een Houten Lessenaar
 Een Tabaks kist met Lood
 Een grote Kleerland
 Een oude Koffymolen
 Een Dambord
 Een schrijve Leye
 Een slagnet (voor het vangen van vogels)
 Vlotte en zinken tot een Fuik (net voorvisvangst)

Een schilderij en kisjen met Drie doorschotten
 Een oude Degen een Spinwiel en twijnstoel
 Een oud oxhoofd op zolder, een schepel en schaaf
 en Haeke
 Twee kisten, een kleyn kisjen

Boeken:

De Vaderlandse Historie Compleet
 Heden daags Krijts Roman 2 delen
 Octava (bepaalde grootte)
 Rooms ylen spiege 1^e deel
 Nieuwe putse Recta
 s Werelds gods diensten
 Revolutien van Marokko
 Hubner Woordenboek
 Beverwijks Heelkes
 Zaken Cronijk van England
 Balsam Geleads
 Drilen coerd tegen de Dood
 Blascus
 Afscheidt predikation
 Adellijke Huisvader versmading der
 Werelds Ver...ken
 Colonius verteken
 Akempis navolging Christie Ladder Jacobs
 Voorbeelden der oude wijzen
 1^e Deel Historie van Carel den 12
 Historie der arabieren

Quarto:

Lerarius apostatie
 Geographae Van Hubner
 Corpus Teologie predikation
 Cronijk der Cronijken de Vries 3 delen
 Gronewegen over de Cathagismus
 Een Latijns boek Corpus jures
 9 jarige rect. Door partijen door Freyer
 stadregt van Deventer
 Beta predikation
 Cronijk der Tirannen
 Crevelte Lexicon Recca & Letinum
 Latijn zonder titel
 Toneel der Wereld en Verandering 2 delen
 Willem Hendriks leven en daden
 De Wet Cathegismus
 Telemachus
 Dars... korte schets
 Cathegismus martinum Kleinere dito ook
 De Herstelde Leeuw
 Cronijk van baker over engeland
 Cats Trouwring
 Verwey leven van Willem Hendrik
 Bijen korf Clete Hoofse
 De slinger Davids
 Strik over de Cathegismus
 Mailboury
 Strik weg ten Hemel paradijs 's Hofken
 Kwinkslag en jok en ernst

<i>De Nederlandse Historie van den Lande Martelaarsboek Justinianus Italiaans boekhouden Een boek geschreven predikatiën Slender Hinke een Latijns Cathegismus Horati Flacci</i>	<i>Een blaauw geverft Kisjen 6 ballen groot en klein (balie of balije was een klein vat) Een braadschuit Een Koperen bedpan Timmergereedschap Een bonen vaatjen Een ijsleede (?) twee Schragentjes Twee rotten vallen (rattenval) Twee halve vaten en ¼ dito 4 ijzeren banden 3 bos Dokken (voor onder de dakpannen) Aappelplukker en een goot Pruik bol Bak met oud ijzer Een blikken sla emmer Een blad op tafel Nog een klein sulten vaatjen Slijpsteen</i>
<i>Drie oxhoofden Een ... om pruimen te drogen Een bakketrog en schragen Een Stilletje of gemak (een kakdoos in een stoel) Een Schop Schoffel 4 Harken Een bier stelling Een was schragen Een vlees vat Een Wanne Een Heuwpaal een trechter Twee oude Houwen (bijltje/hiep?) Een stek Waar Nog een stelling</i>	

Een aantal van bovenstaande stukken (o.a. meubelen en boeken) zal naar Jan Willem Racer zijn gegaan en later weer verder naar zijn kinderen Frederik Hendrik en Johanna Aleida (Willem Samuel deugde niet en is naar een verbeterhuis, dat is een soort particuliere gevangenis voor de beter gesitueerden, in Arnhem gestuurd). Zelfs is het mogelijk dat één of meer stukken zich thans nog in het Palthehuis in Oldenzaal bevinden.

G.A.B. Nijhuis,

Bronnen:

- 1 Stadsarchief Oldenzaal OK 527).
2. Stadsarchief Oldenzaal OK 549a /48.
3. "Uit het aantekenboek van J.B. Schoemaker 4".
In: Boorn en Boerschop 2001, No. 2, 42-43.
4. Stadsarchief Oldenzaal OK 519b.
5. "Toren oude kerk in 1799 door bliksem beschadigd" en
"De nieuwe school in het dorp Borne in 1769".
In: Boorn en Boerschop, 1999, No. 2, 59-62 en 2000, No. 1, 12-17.
6. "Inventaris Der onverdeelde Meubelen te Borne".
In: HCO Zwolle 258/1° doos; lijst van 3 pagina's.

VAN DE BESTUURSTAFEL

Bijeenkomsten

- 18 Maart: Lezing Erven Ten Cate door Dhr. B. Hulshof.
25 april : Oude films over Borne door H. Egberink.
25 mei : Voorjaarsexcursie, nader in te vullen.
1 sep. : Najaarswandeling, nader in te vullen.

Nieuwe leden

Tot en met dec. 2001 mochten wij de volgende nieuwe leden noteren: G.M.B. Assen, Ambt Delden; H.E.M. Baartman, Haarlem; R. Bokhoven, Borne; L.T.H. Lansink Rotgerink, Borne; N. Lansink Rotgerink, Borne; J.E.W.H. Liedenbaum, Borne; M.G. Mulder-Hilberink, Borne; A.C.G. Offereins, Borne; B.J. Sanderink, Borne; L. Storm, Borne; Fam. H. Westerik, Borne. Wij hopen dat ook de nieuwe leden zich binnen de vereniging "thuis" zullen gaan voelen!

2002, Jubileumjaar!

In dit jaar, 2002, bestaat onze Heemkundevereniging al weer 40 jaar! Aan dit jubileum zal, zoals reeds eerder vermeld, aandacht besteed worden. Aan een jubileumboek, met veel bijdragen van onze leden, wordt hard gewerkt. De uitgave van het boek wordt voorzien in oktober van dit jaar. Een speciale jubileumavond, te houden in oktober a.s., wordt voorbereid door een commissie bestaande uit Ria Blödtner-Leushuis, Jan Hassels Mönning en Andries Linthorst.

Eigendommen, registratie en beheer

Het bestuur is bezig de verenigingseigendommen in kaart te brengen en te beschrijven. Tevens wil zij, via een nog aan te stellen beheerder, de eigendommen zoveel mogelijk centraal bijeen brengen. Een bruikleenadministratie zal worden opgezet en bijgehouden.

Na 40 jaar wordt gestreefd naar een "Eigen heem". Het lijkt gewenst te kunnen beschikken over een eigen ruimte voor vergaderingen van het bestuur, van werkgroepen en redactie. Het kan ook een plek worden waar onze leden op overzichtelijke wijze kennis kunnen nemen van onze eigendommen die deels voor historisch onderzoek gebruikt zouden kunnen worden. Gedacht wordt daarbij aan ons bezit aan boeken, kaarten, charters en andere archiefstukken.

De kans op het verkrijgen van een (gedeeld) eigen onderkomen is voor eind 2002 denkbeeldig. Op dit moment kunnen we hier echter nog niet over uitweiden. Zodra dit wel kan, hoort U van ons.

Bijna honderd jaar ervaring in drukwerk

HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen

Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen

Telefoon: (053) 572 17 77 - Telefax: (053) 572 62 75